

ՆՅՄ

ԿՐՈՆԱԿԱՆ, ԵԿԵՂԵՑԱԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ Ս. ԳՐԱՅԻՆ
ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԵՌԵՄՍԵԱՅ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ
ԳԱՆԱՏԱՅԻ ՀԱՅՈՑ ԹԵՄԻ ԵՌԱՋՆՈՐԳՈՒԹԵԱՆ

LUYS — Revue trimestrielle

Prélature Arménienne du Canada

Rédacteur : Papken Topjian

3401 Olivar-Asselin, Montréal, Qc. Canada H4J 1L5

Tél.: (514) 856-1200 • Fax : (514) 856-1805

Courriel : prelacy@armenianprelacy.ca

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԳԱԼԻԼԵԱՅԻ ԱՌԱՔԵԼՆՈՒԹԻՒՆԸ...

դոկտ. Աբել քինյ. Մանուկեան

**ԱԻԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ՏՈՒԵԱԼՆԵՐԸ ՄԱՐԻԱՄ
ՄԱԳԴԱՂԵՆԱՅԻՒ ԱՆՁԻՆ ԾՈՒՐՋ**

Թամար Տասնապետեան

ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Գառնիկ քինյ. Գոյունեան

«ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՔԱՂՅՐԻԿ ՏԱՏՐԱԿ»

Թորգոմ Փօթանեան

Յ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆԻՆ

Յակոբ Արք. Գլնճեան

ՄՈՒԹ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐ

Յակոբ Արք. Գլնճեան

ՄԱՏԵՆԱԽՕՍԱԿԱՆ

«Այլազան գրութիւններու ժողովածոյ»

Բարգէն Թօփճեան

ԳԱԼԻԼԵԱՅԻ ԱՌԱՔԵԼՈՒԹԻՒՆԸ՝ ՄԿԻՉՔ ՄԸ՝ ՈՐ ՎԱԽՃԱՆ, ԵՒ ՎԱԽՃԱՆ ՄԸ՝ ՈՐ ՆՈՐ ՄԿԻՉՔ ՈՒՆԵՑԱԻ

ՅՈՒՔԵՐ ԵՒ ԽՈՂՅԵՐ

ՅԻՍՈՒՍԻ Ս. ԵՒ ՀՐԱՇԱՓԱՌ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Քրիստոսի հրաշափառ Ս. Յարութեան Տօնը, այս տարի եւս, բերկրանքով գեղուն աւետիսին սա խօսքերով պիտի ողջունէ հայ մարդը աշխարհի չորս ծագերուն.

«Քրիստոս յարեա՛լ ի մեռելոց,
օրհնեալ է յարութիւ՛նն Քրիստոսի»:

Յաղթուած է մահը խաչին վրայ իրականացած Յիսուս Նազովրեցիին մահով, որ այժմ եւ յաւիտեան որպէս Քրիստոս եւ Փրկիչ յարութիւն առած է մեռելներէն: Կեանքը յաւերժացած է աստուած-մարդկային այս յաղթանակով: Մահուան կործանարար ուժին դէմ Աստուած գերագանց յաղթանակ շնորհեց կեանքին, բնագանցական օրէնքով՝ իր աստուածային արարչագործ սիրով:

Ոչի՛նչ, այլեւս ո՛չ մէկ բան կրնայ կասեցնել յաղթական այս աւետիսը, որ մուժ գերեզմանէն դէպի լոյս, մահէն դէպի կեանք եւ յաւերժութիւն կը բացուի: Այսուհետեւ մեզ ո՛չ մէկ բան կրնայ վախցնել. ո՛չ հաղորդակցական տարաբնոյթ միջոցներէ շարունակաբար սփռուող սարսափազդու լուրերը, ոչ իսկ մեր անձնական կամ հաւաքական կեանքին մէջ ճակատագրին դառն հարուածները՝ ընկերային կեանքին անարդարութիւնները, մեզ ընկճելու դիտաւորութեամբ զօրեղներուն պոռթկումները, մեր գլխուն վրայ անոնց փուճ սպառնալիքները՝ հասարակական կեանքին մէջ մեզ մեկուսացնելու, լլկելու, պատուազրկելու, ընդհուպ մինչեւ իսկ մեզ մարմնապէս փոշիացնելու ուղղութեամբ:

Մեր Տիրոջ՝ Յիսուս Քրիստոսի հրաշափառ աւետիսը կենսաբաշխ լոյսի եւ անստուեր լոյսի իր անպարտելի ծիրին մէջ ընդգրկած է մեզ ամբողջութեամբ, գոյութեամբ, էութեամբ, մեր համակ իմացութեամբ եւ հոգեկան նուիրուածութեամբ: Այս հաւատքը շատ աւելի զօրեղ ու անխորտակելի է, քան մեզ հարուածող եւ ընկճել փորձող բոլոր վախերն ու սարսափները: Մահը վերջին խօսքը չէ՛ կեանքին. ան պարտուած է կեանքի վերածնող ու կենսայորդ ուժէն, որ Աստուած Քրիստոսի յարութեան ընդմէջէն շնորհած է մեզի: Ուստի, Յիսուսի հրաշափառ Յարութեան Տօնը, որ այսօր բոլորս քրիստոնեայ աշխարհին հետ դարձեալ կը նշենք, գայն կը տօնախմբենք իր առանձնայատուկ նշանակութեամբ՝ իբրեւ տօնը կեանքին եւ մնայուն երջանկութեան: Անոր միջոցաւ եւ անոնց իրականացուցած ճշմարտութեան լիութենէն է որ մենք, մեր նա-

խաճօր՝ Ադամի մեղքով մահուան անէծքին դատապարտուածներս, Յիսուսի անձին մէջ վերանորոգուելով, այսինքն՝ Անոր հետ նոր մարդ դառնալով, շնորհքի փոխարէն առաւել եւս շնորհք ու կեանք ունեցանք⁽¹⁾:

Այս իրողութիւնը, Քրիստոսի հրաշափառ Ս. Յարութեան փաստը, սի՛րտն է Յիսուսի կրօնին, ոգին եւ իմաստն է Քրիստոնէական հաւատքի աշխարհաքարոզ առաքելութեան, անպարտելի եւ խորհրդաւոր ուժն է կեանքին:

Տեսէ՛ք, որքա՛ն երանութիւն եւ կեանքի գերագոյն ուրախութիւն կը փոխանցէ մեզի մեր Մայր եւ Ս. Եկեղեցւոյ կամարներուն տակ դարեւրու խորքէն յաղթականօրէն հնչող ժամամուտին սա հզօր աւետիսը.

«Քրիստոս յարեաւ ի մեռելոց. մահուամբ գմահ կոխեաց եւ յարութեամբն իւրով մեզ գլխանս պարգեւեաց. նմա փառք յաւիտեանս. ամէն»:

«Քրիստոս յարութիւն առաւ մեռելներէն. մահով մահը յաղթեց եւ իր յարութեամբ մեզի կեանքը պարգեւեց. անոր յաւիտեանական փառք. ամէն»:

Ականջ տանք այս աւետաբեր ձայնին, ու ձգենք որ առինքնող արձագանգը անոր յաղթահարէ մեր մտքին կասկածը, ներթափանցելով խօսի ան մեր ներսիդէին՝ մեր էութեան ու սրտին հարազատ բաբախումներուն հետ: Մտածելով այս կենսանորոգ աւետիսին մասին, ահա անգամ մը եւս հաղորդուինք անոր խորհուրդին հետ, անոր ոգեշնչող ազդեցութիւնը կը գօտեպնդէ մեզ, մեր բնական թերահաւատութիւնը կը փոխարկէ կուռ համոզումի, ու կը զգանք իրապէս անոր ներգործութիւնը մեր էութեան՝ մեր կեանքի շաղուածքին ու ընթացքին մէջ:

Ճարտարարուեստի եւ գիտութեան անհամեմատ նուաճումներու մեր դարաշրջանին մէջ, ինչքան ալ դժուարըմբռնելի եւ ժամանակի ոգիին անհամատեղելի թերեւս ուղղակի խոտոր թուի մահուընէ յառնող այս խորհուրդը, այլ խօսքով՝ Յիսուսի յարութեան փաստը, միեւնոյնն է, այսօր եւ մի՛շտ, պէտք է բնական ոգեւորութեամբ դիմաւորենք զայն, համոզուած ըլլալով որ տեսանելին եւ շօշափելին՝ նիւթականը չէ միակ չափանիշը ճշմարտութեան, այլ կայ անկէ գերազանցապէս վեր այլ ճշմարտութիւն մը՝ բնագանցականն ու հոգեկանը, այլ խօսքով՝ աստուածայինը:

ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՎԿԱՆԵՐԸ

Բայց զգո՛ւշ. հարց պէտք է տալ, ի դէպ, թէ ի՞նչ եղաւ անդրադարձը այդ ժամանակուայ Յիսուսը շրջապատող մարդոց՝ առաքեալներուն եւ անոր ամէն մի քայլափոխին հետեւող եւ իրեն հաւատացող հետեւորդներուն վերաբերմունքը կեանքի այս մեծագոյն հրաշքին նկատմամբ:

Այս ուղղութեամբ մեզի աւանդուած հիմնական տեղեկութիւններ

կը հանդիսանան Ս. Աւետարաններուն հազորդած վկայութիւնները, որոնց բովանդակութիւնը կարելի է վերականգնել ժամանակագրական դէպքերու եւ պատմական այդ բեմահարթակին վրայ տողանցող դէմքերու ստորեւ ներկայացուած համադրումով.

«Շարք օրը երկրոյեան, երբ միաշարքը կը լուսնար {...} Ահա մեծ երկրաշարժ մը եղաւ, որովհետեւ Տիրոջ հրեշտակը երկինքէն իջնելով՝ մօտեցաւ {ու} դրան առջեւէն մէկ կողմ գլորեց գերեզմանի մուտքին դրուած քարը եւ նստաւ անոր վրայ⁽²⁾: Անոր տեսքը փայլակի նման էր եւ անոր զգեստը՝ ձիւնի պէս սպիտակ: Եւ անոր վախէն պահապանները սարսափեցան եւ մեռելի պէս եղան⁽³⁾»: «Իսկ երբ շարք օրն անցաւ, Մարիամ Մագդաղենացի, Յակոբի մայրը՝ Մարիամ, եւ Սողոմէ գացին խունկեր պատրաստեցին, որպէսզի {գերեզման} երթան եւ օծեն գայն: Եւ շաբթուան առաջին օրը, արեւածագին, գերեզման գալով կ'ըսէին իրարու. «Քարը գերեզմանի մուտքէն մեզի համար ո՞վ պիտի գլորէ»: Եւ նայեցան ու տեսան թէ քարը գերեզմանէն գլորուած էր, արդարեւ ան շատ մեծ էր⁽⁴⁾»: «Ու ներս մտնելով Տէր Յիսուսի մարմինը չգտան⁽⁵⁾»:

«Ապա {Մարիամ Մագդաղենացի} վազելով կ'երթայ Սիմոն Պետրոսի եւ միւս աշակերտին հով, գոր կը սիրէր Յիսուս, եւ կ'ըսէ անոնց. «Տէրը վերցուցած են գերեզմանէն, եւ չենք գիտեր թէ ո՞ւր դրած են գայն»: Եւսա Պետրոս եւ միւս աշակերտը՝ երկուքը միասնաբար կը փութային դէպի գերեզման⁽⁶⁾»:

«Եւ պատահեցաւ, {երբ միւս կանայք դեռ գերեզմանն էին}, ահա լուսաւոր զգեստներով երկու մարդիկ մօտեցան անոնց: Եւ երբ կիները սարսափեցան ու իրենց երեսները գետին խոնարհեցուցին, այդ լուսագգեստ մարդիկը ըսին անոնց. «Դնչո՞ւ ողջը մեռելներուն մէջ կը փնտոտէ, ան հոս չէ, այլ յարութիւն առաւ: Յիշեցէ՛ք թէ ինչպէս խօսեցաւ ան ձեզի, երբ դեռ Գալիլեայի մէջ էր. կ'ըսէր թէ՛ պէտք է որ մարդու Որդին մեղաւոր մարդոց ձեռքը մատնուի, խաչուի ու երրորդ օրը յարութիւն առնէ⁽⁷⁾: «Արդ, գացէ՛ք ըսէ՛ք իր աշակերտներուն եւ Պետրոսի, թէ ահա ան ձեզմէ առաջ Գալիլեայ կ'երթայ. հոն պիտի տեսնէ՛ք զինք, ինչպէս ըսած էր ձեզի⁽⁸⁾»: Եւ անոնք յիշեցին անոր խօսքերը: Եւ վերադառնալով պատմեցին այս ամէնը Տասնմէկին եւ բոլոր միւսներուն⁽⁹⁾»:

«Սակայն միւս աշակերտը {գերեզման փութացողներէն երկրորդը՝ Յովհաննէս} աւելի արագ վազելով՝ Պետրոսէն առաջ հասաւ գերեզման եւ ծոելով տեսաւ, որ հոն միայն կտաւները կային, սակայն ներս չմտաւ: Սիմոն Պետրոս ալ, որ անոր ետեւէն կուգար, հասաւ, մտաւ գերեզմանը, ու տեսաւ կտաւները որ այնտեղ էին. իսկ վարջամակը, որ անոր գլուխն էր, միւս կտաւներուն հետ չէր, այլ առանձին ծալլուած՝ մէկ կողմ դրուած էր: Այն ատեն նաեւ միւս աշակերտը {Յովհաննէս}, որ աւելի առաջ եկած էր գերեզմանը, ներս մտաւ, տեսաւ

եւ հաւատաց, որովհետեւ դեռ չէին գիտեր գրուածքը թէ՛ պէտք է որ ան յարութիւն առնէ մեռելներէն: Աշակերտները վերադառնալով հաւաքուեցան իրարու իմ:

«Բայց Մարիամ {Մագդաղենացի} գերեզմանին դուրսը կեցած կուլար. եւ մինչ դեռ կուլար, ծոցեալ դէպի գերեզմանը եւ տեսաւ երկու հրեշտակներ՝ սպիտակ զգեստներու մէջ, որոնք նստած էին, մին՝ սնաբին, իսկ միւսը ոտքերուն կողմը, այնտեղ ուր դրուած էր Յիսուսի մարմինը: Եւ անոնք ըսին իրեն. “Ո՛վ կից, ինչո՞ւ կուլաս”: Ըսաւ անոնց. “Որովհետեւ իմ Տէրս վերցուցած են գերեզմանէն, եւ չեմ գիտեր ո՛ւր դրած են գայն”: Երբ այս ըսաւ, դէպի ետ դարձաւ ու տեսաւ Յիսուսը, որ կեցած էր. բայց չէր գիտեր թէ Յիսուսն է: Յիսուս ըսաւ անոր. “Ո՛վ կից, ինչո՞ւ կուլաս, զո՞վ կը փնտոես”: Անոր այնպէս թուեցաւ թէ պարտիզպանն է, ու ըսաւ անոր. “Տէ՛ր, եթէ դուն վերցուցած ես գայն, ըսէ ինձի թէ ո՛ւր դրած ես, որպէսզի առնեմ գայն”: Յիսուս ըսաւ անոր. “Մարիա՛մ”: Եւ ան դարձաւ ու երբայեցերէն ըսաւ անոր. “Ռա՛բբունի”, որ կը թարգմանուի՝ վարդապետ: Յիսուս ըսաւ անոր. “Մի՛ մօտեմար ինձի, քանի որ դեռ բարձրացած չեմ Հօրս իմ. այլ գնա՛ դուն իմ եղբայրներուս ու ըսէ՛ անոնց, թէ ես կ’ելլեմ իմ Հօրս եւ ձեր Հօրը մօտ, դէպի իմ Աստուածս եւ ձեր Աստուածը”: Մարիամ Մագդաղենացին գնաց եւ աշակերտներուն պատմեց թէ ինք տեսաւ Տէրը, եւ յայտնեց այն՝ ինչ որ անիկա ըսած էր իրեն⁽¹⁰⁾»:

Ահաւոր բան մը կը պատմուի այստեղ. մտքէ ու իրական երեւակայութենէ վեր՝ անհաւատալի բան մը. Յիսուս Նազովրեցիին, որու անձին մէջ հետեւորդներու հոյլ մը հրեաներուն խոստացուած Մեսիան կը տեսնէր, ան որ իր ինքնակոչ հակառակորդներուն կողմէ հռոմէացիներուն ձեռքը մատնուեցաւ ու խաչին վրայ անարգական մահով մեռաւ, վերակենդանացած՝ յարութիւն առած է: Յարութիւնը, որուն մասին կը խօսուի, նման չէ այն գոյութեան որ ինքնասպանութենէ առաջ իր աշակերտներուն Սոկրատ իմաստասէր յատարարած էր, թէ իր հոգին իր մահէն ետք աւելի գեղեցիկ եւ փառաւոր կեանք մը պիտի ունենայ: Գողափար մըն ալ չէր, որ հանճարեղ հեղինակութիւններ պատմութեան մէջ կը յղանան, ու անով կ’ապրին սերունդներու գիտակցութեան կամ հաւաքական յիշողութեան մէջ: Յարութեան վկայութիւնը Յիսուսի իրական եւ մարմնաւոր ներկայութեան մասին է, իբրեւ թէ մահուան կործանարար ուժը զինք խորտակած չըլլար, մահը ընդհանրապէս պատահած փաստ մը չըլլար իր անձին հետ, որքան ալ որ նոր եւ կերպարանափոխուած գոյութեան իրավիճակ մը կը ներկայանայ զինք տեսնողներուն՝ իւզաբեր կանանց եւ աշակերտներուն առջեւ:

ԹԵՐԱՀԱՒԱՏՆԵՐՆ ՈՒ ԹԵՐԱՀԱՒԱՏՈՒԹԻՒՆԸ

Կարելոր փաստ մը սակայն, որ, սկիզբէն մինչեւ վերջ, աւետարան-

ներու հաղորդած տեղեկութիւններուն ընդմէջէն կարմիր թելի մը պէս կ'անցնի՝ Յիսուսի աշակերտներու թերահաւատութիւնն է: Մարդ էակի մտքին մէջ խարսխուած խորունկ կասկածն է իրողութեան մը հանդէպ, որ անիրական ըլլալու է, անգամ ծիծաղելի դատարկաբանութիւն մը՝ սովորական, խելքը գլուխը մարդուն համար: Հակառակ Քրիստոսի յետ յարութեան երեւումներուն եւ հանդիպումներուն իր ամենամօտիկներուն հետ, իրականութեան նկատմամբ ծանր կասկածը միշտ առկայութիւն է անոնց մտքին մէջ: Հոն ուր միտքը կը թերանայ, սիրտն է որ ինքնագերազանցումի հօր թոխչքը կը կատարէ ճանչնալու ճշմարտութիւնը: Այս առումով, մեր գրաբար լեզուին մէջ «վատասիրտ» բառը գոյութիւն ունի: Իր իմաստային բովանդակութենէն այսօրուան աշխարհաբարին մէջ անգործածական դարձած այս խօսուց բառը, որ «վատ» ածականէ եւ «սիրտ» գոյականէ կազմուած է, իր «թուլասիրտ» կամ «վախկոտ» հոմանիշներէն բացի, նաեւ թերահաւատ կը նշանակէ: Արդարեւ, Յիսուսի ամենածանր քննադատութիւններէն մէկը իր աշակերտներուն ուղղուած՝ այս վատասրտութիւնն է, որ միեւնոյն ատեն ցուցանիչ է թերահաւատութեան. «Ընդէ՞ր վատասիրտք էք. սակաւահաւատք⁽¹¹⁾» կամ «Ընդէ՞ր այդպէս վատասիրտք էք, չեւ եւս ունիք հաւատս⁽¹²⁾»: Քանզի թերահաւատութիւնը ոչ այնքան մտքի, այլ գերազանցապէս սրտի բնորոշ գործողութիւն է. սիրտն է որ սիրոյ զգայնութեամբ պիտի ճանչնայ ու վկայէ ճշմարտութեան մասին:

ՅԻՍՈՒՍԻ ԺԻՎԸ՝ ՏԱՐՀԱՄՈՋԵԼՈՒ ԹԵՐԱՀԱՒԱՏՆԵՐԸ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ ՓԱՍՏՈՎ

Մարդ արարածին բնորոշ այս հիմնական տկարութիւնը վերստին մարտահրաւէր մըն է Յարուցեալին առջեւ, կրկնակի երեւումներով մօտենալու խորապէս յուսահատած եւ գրեթէ դասալքուած իր աշակերտներուն՝ զանոնք տարհամոզեու համար իր յարութեան փաստով:

Աւանդուած վկայութիւններուն, գերահրաշ ղէպքին պատմականութեան եւ յարութեան պարզ նկարագրութիւններուն մէջ թերեւս չկայ այնքան համոզիչ բան մը, քան այս շատ մարդկային երեւոյթը՝ առաքեալներուն դրսեւորած տարակոյսը, որ արդէն ինքնին եւ, հակասականօրէն, անհերքելի վկայութիւն մըն է Յիսուսի յարութեան ճշմարտութեան մասին:

Թերթելով Ս. Աւետարաններուն էջերը, որոշակի հերթականութեամբ պէտք է տեսնել այն հօր ճիգը, որ յետ յարութեան կը գործադրէ Յիսուս՝ համոզելու, վերակոչելու եւ համախմբելու համար իր աշակերտները:

— Համատեսներուն մէջ առաջին վկայութիւնները Մարկոս աւետարանիչին կը վերագրուին: Իւղաբեր կանանց⁽¹³⁾ պատմութեան անդրադառնալով, ան երեք անուկ կը յիշատակէ՝ Մարիամ Մագդաղենացի, Յակոբի մայրը՝ Մարիամ, եւ Սողոմէ, որոնք Յիսուսի

գերեզմանը թափուր կը գտնեն, հոն կը տեսնեն սպիտակ պատմունան մը հագած հրեշտակը, ու անկէ յարութեան աւետիսն առնելով սարսափահար կը հեռանան: Վախը ամբողջապէս ընդարմացուցած է զիրենք, ուստի, հակառակ հրեշտակի թելադրութիւններուն յարութեան աւետիսը աշակերտներուն եւ Պետրոսի հաղորդելու վերաբերեալ, կ'անհրկին ու ոչ ոքի կը յայտնեն եղելութիւնը: Բայց «Առաջին միաշաբաթի առաւօտուն⁽¹⁴⁾», Յիսուս անձամբ կը յայտնուի Մարիամ Մագդաղենացիին եւ, իսկոյն, ան կ'երթայ ու տակաւին Տիրոջ մահը սգացող աշակերտներուն կը պատմէ իր ունեցած զարմանահրաշ հանդիպման մասին: Միեւնոյնն է՝ անոնք չեն հաւատար⁽¹⁵⁾:

Երկրորդ երեւում մը տեղի կ'ունենայ, ըստ երեւոյթին, արտ⁽¹⁶⁾ գացող աշակերտներու, եւ ասոնք ալ իրենց կարգին պատահածը կը պատմեն միւսներուն, սակայն այս վկայութիւնն ալ կը բախի աշակերտներու թերահաւատութեան կարծր ժայռին:

Իրողութիւնը ընդհանրապէս համոզիչ չէ, իսկ երեւման վկայութիւններն անբաւարար՝ աշակերտներու հաւատքի կուրուքեան մէջ ցոլացնելու համար լոյսի տեսանելի շող մը: Հարկը կը ստիպէ որ Յիսուս Տասնմէկին միաժամանակ յայտնուի⁽¹⁷⁾, Իր Անձին մեռելներէն ճշմարտապէս յարութիւն առնելու ուղղութեամբ՝ խստօրէն դատապարտէ անոնց անհաւատութիւնն ու ցուցաբերած խստասրտութիւնը:

- Իւղաբեր կանայք, որոնց մէջ Ղուկաս աւետարանիչ Մարիամ Մագդաղենացի, Յովհաննա եւ Յակոբի մայր՝ Մարիամ անունները կը յիշէ, լուսագգեստ հրեշտակներէն յարութեան աւետիսն առնելով, «Քաղաք կը վերադառնան ու կը պատմեն ամէն պատահածը տասնմէկ առաքեալներուն եւ բոլոր միւսներուն: Բայց անոնց առջեւ դատարկաբանութիւն կը թուին անոնց խօսքերը, ու չեն հաւատար անոնց⁽¹⁸⁾»: Այս մէջբերումին մէջ, բացի անհաւատութեան, վատասրտութեան կամ խստասրտութեան մասին տրուած վկայութենէն, նշուած է նաեւ ուրիշ մանրամասնութիւն մը, որ կ'արժէ պահ մը վերլուծել: Ակնարկուած մանրամասնութիւն մը առաքեալներուն կողմէ կիներուն վերագրուած դատարկաբանութիւնն է: Յիսուսի յարութեան աւետիսը առաքեալները «պառաւաց տրտնջումք» կը համարեն: Մեր ոսկեղնիկ գրաբարն այստեղ «շաղփաղփութիւն» բառը կը կիրարկէ կիներու հաղորդած վկայութեան համար: «Շաղփաղփութիւն»՝ որ է դատարկախօսութիւն կամ ցնդաբանութիւն: Այլ կերպ ալ չէր կրնար ըլլալ, երբ մարդ արարածին մէջ ներքին բնագոյ մը մտքէ իսկոյն կը վանէ բնագանցական եւ անիրական թուացող երեւոյթները: Հետեւաբար, շատ աւելի դիւրին է բարբաջանքի վերագրել յարութեան վկայութիւնը,

ֆան հաւատալ անոր, ցորչափ որ ան կարելի չէ ապացուցել փորձառական գիտութեամբ, ու գայն տեղաւորել մարդկային տրամաբանութեան սահմաններուն մէջ:

Առաքելները այնքան դատարկութիւն կը նկատեն կիներուն հարդար տեղեկութիւնը, որ անգամ կը զլանան իրենց տեղերէն շարժիլ: Պետրոս միայն, որ Տիրոջ հանդէպ իր շատ անմիջական եւ բուխ բնաւորութեամբ ճանչցուած էր, հետաքրքրութեան անսանձելի մղումով մը կ'ելլէ, դէպի գերեզման կը փութայ, կը նայի հոն ու կը տեսնէ Յիսուսի մարմինը պատանգած կտանները միայն: Շփոթած կը շրջի աչ ու ձախ, բայց ոչ մէկ պատասխան կը գտնէ այն բազմաթիւ հարցումներուն, որոնք կը խուժէին իր միտքը: Ոչ մէկ փաստ՝ փարատելու համար իր ուղեղը չարչրկող եւ սիրտը կրծող կասկածը: Ան կ'երթայ մտամոլոր ու զարմացած, թէ ի՞նչ էր պատահածը:

- Յիսուս կը յայտնուի Մարիամ Մագդաղենացիի եւ միւս Մարիամին ու կ'ողջունէ զանոնք: Անոնք կը մօտենան ու կը փարին Տիրոջ ոտներուն ու կ'երկրպագին անոր: Յիսուս անոնց կը թելադրէ՝ երթալու եւ յայտնելու իր եղբայներուն որ Գալիլեա մեկնին՝ այնտեղ գինք տեսնելու համար⁽¹⁹⁾:
- Յիսուսի թելադրութեան հետեւելով, աշակերտները Գալիլեա կը մեկնին, այն լեռը, ուր ժամադրուած էին: Տեսնելով Տիրոջը կ'երկրպագեն անոր, մինչդեռ անոնց մէջ ոմանք (եթէ ոչ բոլորը), կը տարակուսին⁽²⁰⁾: Աւետարանի գրաբար բնօրինակը «երկուանալ» բայը կը գործածէ՝ «Իբրեւ տեսին զնա՝ երկիր պագին նմա, եւ ոմանք *յերկուացան*⁽²¹⁾»: Սոյնը հետաքրքրական եզր մըն է, որ երկու մտքի մատնուիլ, երկու մտքի մէջ իյնալ, երկմտիլ, կասկածիլ կամ տարակուսիլ կը նշանակէ: Աշակերտները, ի վերջոյ՝ սովորական մարդիկ, բնագանցական այնպիսի՝ փաստի մը առջեւ կը գտնուին, որ անգամ իրենց տեսածին ու լսածին հաւատալու կը դժուարանան: Եւ ինչպէ՞ս կարելի էր հաւատալ արտասովոր իրավիճակի մը, որ մարդկային մտքի տարողութեան մէջ իրական ըլլալու իրաւունքը չունէր:
- Սրտատուչ դրուագ մը կը ներկայացնէ Յիսուսի յետ յարութեան հանդիպումը Էմմաուսի երկու համբողջներուն հետ, որ Ղուկասու Աւետարանի եզակի վկայութիւններէն մէկն է: Ամենեւին անհաւանական չէ ենթադրել, որ այդ համբողջները նոյնիսկ Պետրոսն ու Յովհաննէսը ըլլային, որոնք իւղաբեր կիներու Յիսուսի յարութեան մասին տուած առաջին լուրերուն կարեւորութիւն չտալով՝ դէպի Էմմաուս կը մեկնէին: Ահաւասիկ, անգգալաբար իրենց ուղեկցող անծանօթին հետ զրոյցի ընթացքին անոնք կը յայտնեն թէ՛ «Մեզ զարմացուցին մեր մէջէն քանի մը կիներ,

որոնք կանուխ առաւօտուն գերեզման գացած էին եւ անոր մարմինը չէին գտած, անոնք եկան եւ ըսին թէ հրեշտակներու տեսիլ մըն ալ տեսած էին, որոնք Յիսուսի մասին կ'ըսէին թէ ան կենդանի է: Ապա մեզմէ ոմանք ալ գերեզման գացին եւ գտան այնպէս, ինչպէս կ'ինքնը ըսած էին, բայց զայն չտեսան⁽²²⁾»: Ակներես է Յիսուսի ջանքը Ս. Գրոց տեղեկութիւններն ու մարգարէութիւնները անոնց մեկնաբանելու եւ իր իսկ Անձին պատարագումով Փրկագործութեան Խորհուրդին կատարումը բացատրելու ուղղութեամբ: Վերջաւորութեան, միասնական ընթրիքի ընթացքին, հացը օրհնելու, կտրելու եւ բաշխելու նշանով, Ան ինքզինք կը բացայայտէ աշակերտներուն, ապա՝ իսկոյն անոնց աչէն կ'անհետի: Այս եղելութեան ամբողջ նպատակն այն է, որ առաքեալները պէտք է համախմբուին, պէտք է վերադառնան՝ ստանձնելու համար նոր առաքելութիւն մը, եւ զոր իրականացնելու միտումով, Յարուցեալն անգամ հեռուները կը դիմէ՝ վերագտնելու եւ գօտեպնդելու համար իւրայինները: Էմմաուսի համբողջներուն քով անխուսափելի է գոշումի եւ դարձի պահը, իրենց ջերմ ապրումներուն ընդմէջէն կայացող հաստատ որոշումը՝ դասալուծութենէ հրաժարելու եւ Երուսաղէմ վերադառնալու մասին. «Մեր սրտերն ալ միթէ չէի՞նք նմուք մեր ներսիդին, երբ ան համբան կը խօսէր մեզի հետ: ... Ապա անոնք անմիջապէս ելան ու Երուսաղէմ վերադարձան եւ հաւաքուած գտան Տասնմէկն ու անոնց հետ եղողները, որոնք կ'ըսէին թէ Տէրը իրապէ՛ս յարութիւն առած է⁽²³⁾»:

- Այն՝ թէ ինչքան դժուար է թերահաւատը դարձնել հաւատացեալ, կանկաձը՝ համոզումի, կը պարզուի Յիսուսի յաջորդ երեսումին⁽²⁴⁾ առթիւ, այս անգամ ուղղակի Տասնմէկին, Երուսաղէմի իրենց հաւաքատեղիին մէջ: Սովորական մարդը կը հաւատայ ա՛յն ժամանակ միայն, երբ խնդրոյ առարկայ երեւոյթը ենթակայ կ'ըլլայ իր զգայարաններուն: Մարդուն համար գիտութիւնը հիմնականօրէն փորձառական է եւ ոչ թէ վերացական: Հետեւեալ երեսումին նկարագրութիւնը այս մասին պերնախօս ապացոյց մըն է, ուր Յարուցեալը կ'աշխատի շօշափելի նոր փաստերով համոզել առաքեալները, թէ իրենց աչքին ու մտքին առջեւ յայտնուածը երեսակայական, անիրական պատկեր մը, առ աչօք թուացող երեսոյթ մը չէ, այլ՝ փառաւոր իրականութիւն մը: Արդարեւ, իրականութիւն մը որ կարելի է տեսնել, լսել ու շօշափել, համոզուիլ ամբողջապէս եւ հաւատալ անոր նշմարտապէս: Այնպէս կ'երեւի, թէ Էմմաուսի գոյգ համբողջներու Երուսաղէմ վերադարձէն անմիջապէս ետք, երբ առաքեալները մէկտեղուած էին ու կը խօսէին անհաւատալի եղելութեան մասին, Յիսուս կը յայտնուի անոնց մէջ, ու զիրենք կ'ողջունէ սրտապնդելով. «Խաղաղութի՛ւն ձեզի,

ես եմ, մի՛ վախճա՛մ⁽²⁵⁾»։ Մինչ անոնք ոգի կամ ուրուական մը տեսած ըլլալու վախէն կը սարսափէին, Յիսուս կրկին ու, այս անգամ, շատ աւելի շեշտակի կը դիմէ անոնց. «Ինչո՞ւ սարսափած է՛ք, եւ ինչո՞ւ ձեր սրտերուն մէջ կասկածներ կը ծագին. տեսէ՛ք իմ ձեռքերս ու ոտքերս, որովհետեւ նոյն ինքն ես եմ. շօշափեցէ՛ք գիս եւ տեսէ՛ք, որովհետեւ ոգին մարմին եւ ոսկորներ չունի. ինչպէս կը տեսնէ՛ք՝ եւ ունիմ⁽²⁶⁾»։ Ապա, ինքնուրեքեան իբրեւ փաստ, Ան ցոյց կուտայ ձեռքերուն եւ ոտքերուն վերքերը, որոնք ստացած էր խաչին վրայ։ Եւ հակառակ այս բոլոր ապացոյցներուն, դեռ առաքելներ չէին հաւատար, տոգորուած խտուն զգացումներով եւ զարմանքէ ապշած։ Պէտք էր աւելի՛ հետուն երթալ, ուրիշ ապացոյցով մը եւս անոնց սրտէն ու մտէն տարակոյսներուն մնացորդացը վանելու համար. «Այստեղ ուտելու բան մը ունի՞՞ք⁽²⁷⁾»։ Եւ Տէրը անոնց առջեւ ու անոնց հետ խորոված ձուկ եւ մեղրախորիսի կերաւ, որպէսզի անոնք ամբողջապէս հաւատան, թէ ուրուական մը չէ իրենց տեսածը, այլ՝ մարմնաւոր եւ նշմարիտ ներկայութիւնն է իրենց չարչարուած, խաչուած, թաղուած, բայց այժմ մեռելներէն յարութիւն առած Վարդապետին։

- Նման յայտնութեան մը մասին կը տեղեկացնէ նաեւ Յովհաննէս Աւետարանիչ՝ նորէն Երուսաղէմի այն հաւաքատեղին, ուր հրէական հալածանքներու վախին պատճառով ծուարած էին աշակերտները։ Միջադէպը ամփոփ հաղորդելէ բացի եւ, ի տարբերութիւն նախորդին, ան ուրիշ կարեւոր վկայութիւն մը կ'աւելցնէ, որ կ'առնչուի Թովմաս առաքելին։ Թովմաս, Տասներկուէն մին՝ Երկուորեակ կոչուածը, միւս աշակերտներուն հետ պատահած Յիսուսի երեսուրդին կը բացակայէր։ Մինչ անոնք իրեն կը վկայէին թէ յարուցեալ Տէրը տեսան խաչին վրայ իր ստացած վերքերով հանդերձ, Թովմաս իր կասկածներուն պոռթկում կուտայ պնդելով. «Եթէ անոր ձեռքերուն վրայ չտեսնեմ գամերուն նշանը եւ իմ մատներս գամերուն տեղերը չդնեմ ու իմ ձեռքս չմխրնեմ անոր կողին մէջ, չե՛մ հաւատար⁽²⁸⁾»։ Թովմասի անձին ու անոր այս վերաբերմունքին մէջ իսկական մարդ արարածը կը խօսի՝ ոչ միայն անցեալին ու ներկային յատուկ մօտեցման ձեւերուն մէջ, այլ՝ բոլոր ժամանակներուն համար։ Մարդկային բնութեան բնորոշ է իմանալ, գիտնալ, նանչնալ երեւոյթներուն ինչո՞ւ եւ ինչպէ՞ս ըլլալը։ Մարդն իր էութեամբ «գի՞ է գի» է, «ինչո՞ւ համար ինչուն»։ Ինչպէ՞ս կրնայ երեւոյթ մը գոյութիւն ունենալ՝ գոյութիւն չունենալու փոխարէն։ Եւ ահաւասիկ այս պարագային, ինչպէ՞ս կրնայ ըլլալ մեռած մէկը՝ անկեղանութիւն մը կենդանութեան վերադարձած է, ի՞նչ գործընթացով, ինչպէ՞ս գոյութիւն մը անգոյութիւն դառնալէ ետք վերստին գոյութեան վերածուած է իր ինքնու-

թեամբ, եգակիութեամբ եւ անձին անշփոթելիութեամբ: Վերածնունդ, ինչպէ՞ս ... Խաչին վրայ Յիսուսի ստացած ձեռքերուն եւ ոտքերուն վրայ գամերուն, նաեւ կողին մէջ գեղարդին բացած վերքերն, այսուհետեւ, Յիսուսի ինքնութեան անբաժան եւ կարեւոր մէկ մասը կը կազմեն: Խաչեցեալին նոյն անձը ըլլալու մասին հեղինակաւոր վկայագիր են անոնք, նո՛յնը՝ եւ ոչ թէ մէկ ուրիշ Յիսուսի անշփոթելի խորհրդանիշը: Հետեւաբար, Թովմաս ճիշդ այս կէտին վրայ է որ կը կենայ՝ տեսնել եւ քննել Անոր վերքերը, մխրճել ձեռքը Անոր կողին մէջ, եւ այդ ժամանակ միայն հաւատալ՝ թէ Յարուցեալը նոյ՛ն Յիսուսն է:

Նշուած եղելութեանն ուր օր յետոյ, Յիսուս դարձեալ կը յայտնուի աշակերտներուն, եւ, գիրքնք ողջունելէ ետք, ուղղակի Թովմասին կը դիմէ՝ ուշադրութիւնը դիպուկ կեդրոնացնելով ճիշդ այդ կէտին վրայ, որ խնդրոյ առարկայ եղած էր թերահաւատին կողմէ. «Բե՛ր քու մատներդ եւ դի՛ր այստեղ ու տե՛ս իմ ձեռքերս. եւ բե՛ր քու ձեռքդ ու մխրճէ՛ իմ կողիս մէջ. անհաւատ մի՛ ըլլար, այլ՝ հաւատացեալ⁽²⁹⁾»: Թովմաս էապէս ցնցուած է: Այլեւս Յարուցեալին իրականութեան վրայ կասկածելու ոչ մէկ տեղ ունի, ուստի՝ իր անդրադարձը շատ բնական եւ ինքնաբերական է դաւանելու Յիսուսի Անձին մէջ իր Տէրն ու Աստուածը: Արդարեւ, այստեղ է որ Յիսուս իր կրօնին հոգեւոր-բարոյական ու հաւատքին ամենամեծ մարտահրաւերներէն մէկը կը կարդայ, Թովմասի ընդմէջէն շեշտակի իր խօսքերը ուղղելով բոլոր քրիստոնեաներուն. «Այդ որովհետեւ զիս տեսար եւ հաւատացիր, երանի՛ անոնց, որոնք զիս առանց տեսնելու կը հաւատան⁽³⁰⁾»:

Այս երեւումներուն իբրեւ արդիւնք յստակ կը դառնայ, որ Յիսուսի հիմնական նպատակն է նախ համոզել իր աշակերտները յարուցեան փաստով, զանոնք վերստին համախմբել եւ տալ անոնց տիեզերական նոր առաքելութիւն մը՝ Հօր, Որդւոյ եւ Սուրբ Հոգւոյն անունով, համայն մարդկութեան աւետարանելու համար Փրկութեան աւետիսը: Ս. Երրորդութեան բանաձեւին ոգեկոչումը կը նախադրէ Աստուծոյ ներկայութիւնը, որուն շնորհիւ առաքելները լիազօրութիւն կը ստանան քարոզելու Յիսուսի Անձին պատարագումով եւ մեռելներէն Անոր հրաշափառ յարուցեան շնորհիւ մարդկութեան բաշխուած աստուածային սիրոյ եւ փրկութեան մասին:

Յարութեան եղելութեան նկարագրութիւններուն մէջ բնական է որ Աւետարանիչները չէին կրնար բացատրել թէ ինչպէ՞ս, փուլային ի՞նչ զարգացումով կամ ճշգրիտ ո՞ր պահուն է տեղի ունեցած յարուցեան հրաշքը: Արդէն եթէ կարենային բացատրել՝ հրաշք ըլլալէ կը դադրէր, եւ աստուածային «Խորին Խորհուրդ»ը կ'առարկայանար մեր մտքին առջեւ: Անոնք միայն ներկայացուցած են փաստը, թէ Յիսուս իր խաչելու-

թենէն երեք օր յետոյ յարութիւն առած է, երեւցած է Իրեն հետեւող կանանց, Մարիամ Մագդաղենացիին եւ աշակերտներուն:

ԺԱՄԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ԳԱԼԻԼԵԱՅԻ ՄԷՁ

Այս բոլոր վկայութիւններուն զուգահեռ, ուրիշ կարելոր պարագայ մըն ալ գոյութիւն ունի. թէ՛ յարութեան աւետիսը ծանուցանող հրեշտակները եւ թէ՛ Յարուցեալը անձամբ կը թիւադրեն, որ բացառապէս Յիսուսի կողմէ աշակերտութեան կոչուած տասնմէկ առաքելները Գալիլեա մեկնին՝ Տիրոջ հետ հանդիպելու համար: Ուրեմն, շատ հետաքրքրական է որ Յիսուս, ինչպէս կանանց եւ ի մասնաւորի Մարիամ Մագդաղենացիի երեւցած էր, իր ընտրանին Գողգոթայիս պարտէզը կամ գերեզմանի մօտակայքը, ուր Ինք յարութիւն առած էր, չի կանչեր, այլ իբրեւ մասնաւոր տեղ եւ հանդիպումի ժամադրապայր Գալիլեան կը նշանակէ, անոր սահմաններուն մէջ գտնուող լերան մը բարձունքը: Ամէն տարակոյսէ վեր է որ Տէրը իր հետեւեալ ծրագրով առանձնայատուկ նպատակ մը ունի:

Գալիլեա Պաղեստինի այն գաւառն է, ուր Յիսուս անցուցած է իր մանկութեան եւ պատանեկութեան տարիները: Ծանօթ է, որ Նազարէթ Գալիլեայի գիւղերէն մէկն էր, որուն համար ալ Յիսուս Նազովրեցի կոչուած է: Հայր Յովսէփէն սորված է հիւսնութեան արհեստը եւ յաճախած է տեղւոյն ժողովարանը, ի սղայի տիրոց, հմտանալով Ս. Գրոց գիտութեան մէջ: Հաւանաբար 27 տարեկանին Իր քարոզչական գործունէութիւնը սկսած է Նազարէթի մէջ եւ, բացի Իսկարիովտացի Յուդայէն, Իր անմիջական աշակերտները կոչած է Գալիլեայի շրջաններէն. Սիմոն Պետրոս, Անդրէաս՝ Պետրոսի եղբայրը, Յակովբոս Զբեդեայ, Յովհաննէս՝ Յակովբոսի եղբայրը, Փիլիպպոս, Բարթողիմէոս, Թովմաս, Մատթէոս Մաքսաւոր, Յակովբոս Ալփեայ, Թադէոս եւ Սիմոն Կանանացի: Ասոնց մեծ մասը արհեստով ձկնորսներ էին ու իրենց ապրուստը կ'ապահովէին Գալիլեայի ծովէն՝ կիրարկելով իրենց մասնագիտութիւնը: Յիսուսի կեանքին հետ կապուած շատ մը դրուագներ, հրաշքներ, պատմուած առակներ եւ տրուած պատգամներ կապուած են Գալիլեայի այս ծովուն ու անոր ակունքին հետ: Ահաւասիկ, այս միջավայրը, Գալիլեայի գիւղերն ու քաղաքները՝ Նազարէթ, Կանա, Նային, Երանուլթեանց Լեռ, Թափօր Լեռ, Տրեբրիա, Մագդալա, Բեթսայիղա, Քորազին, Գերգեսա եւ նամանաւանդ՝ Կափառնայում կը հանդիսանան Յիսուսի մասնաւոր գործունէութեան կեդրոնները:

Յիսուս իր քարոզչական գործունէութիւնը Գալիլեայի մէջ կը սկսի հիմնական պատգամով մը՝ «Ապաշխարեցէ՛ք, որովհետեւ մօտեցած է երկնքի արքայութիւնը»⁽³¹⁾, «Հասած է Աստուծոյ արքայութիւնը»⁽³²⁾, կամ շատ աւելի ճշգրիտ՝ «Աստուծոյ արքայութիւնը ահա ձեր նստիղին, ձեր մէջն է»⁽³³⁾: Սոյնը վերացական գաղափար մը չէ, այլ՝ Յիսուսի մար-

դեղուլթեամբ, խաչելուլթեամբ, մահուամբ եւ յարուլթեամբ իրականացած աստուածային սիրոյ փրկարար ներկայութիւնն է մարդոց մէջ: Արքայութիւնը մարդկութեան շնորհուած է Աստուծոյ միակողմանի միջամտութեամբ մարդկային կեանքի եւ պատմութեան մէջ՝ Օրէնքի եւ մարգարէներու միջոցաւ խոստացուած Մեսիայի, Մարդու Որդիի, Փրկչի եւ, ի վերջոյ, Քրիստոսի գալուստով: Նշուած բոլոր անունները միեւնոյն Անձին կը վերաբերին՝ Յիսուսին, իսկ այժմ՝ գերազանցապէս յարուցեալ Քրիստոսին:

ՏԵՂԱԿԱՆ ԱՌԱՔԵԼՈՒԹԻՒՆ

Ս. Աւետարանները Տիրոջ կողմէն առաքեալներուն տրուած երկու առաքելութիւններու⁽³⁴⁾ մասին կը վկայեն: Առաջինը նկատի ունէր միայն Գալիլեայի սահմաններուն մէջ գտնուող գիւղերն ու քաղաքները, ուր աշակերտներ վեց զոյգի, այսինքն՝ երկուքական անձեր միասնաբար պիտի երթային եւ բացառապէս «Իսրայէլի տան կորած ոչխարներուն»⁽³⁵⁾ պիտի աւետարանէին Յիսուսի վարդապետութիւնը, թէ՛ «Երկնքի արքայութիւնը մօտեցած է»⁽³⁶⁾: Թէպէտ աւետարանները ստոյգ չեն նշեր թէ իւրաքանչիւր զոյգ Գալիլեայի ո՞ր շրջանը քարոզելու է, սակայն Տիրոջ կողմէ անոնց փոխանցուած յանձնարարականները, տրուած պաշտօններն ու կոչումը մանրամասնօրէն սահմանուած են: Աւանդուած են նաեւ առաքեալներուն անունները ըստ կարգուած զոյգերու՝ Պետրոս եւ Անդրէաս, Յակովբոս եւ Յովհաննէս, Փիլիպպոս եւ Բարթողիմէոս, Թովմաս եւ Մատթէոս, Յակովբոս Ալփեայ եւ Թադէոս, Սիմոն եւ Յուդա Իսկարիովտացի:

ՏԻՆՁԵՐԱԿԱՆ ԱՌԱՔԵԼՈՒԹԻՒՆ

Յարուլթեան նկարագրութիւններուն եւ Յիսուսի երեւումներուն անդրադառնալով, տեսանք որ իւրաքանչիւր կանանց միջոցով առաքեալներ աւետարար չրեշտակներէն, նաեւ Յարուցեալէն ուղղակի կը յանձնարարուին Գալիլեա մեկնիլ Յիսուսին հետ հանդիպելու համար: Այս հեղինակաւոր հրաւերին, բնականաբար, Յուդա Իսկարիովտացի բացակայ է, Տիրոջ մատնելու հետեւանքով անձնասպան ըլլալուն համար: Այս յանձնարարութիւնը Մատթէոս աւետարանիչին մօտ ակնյայտ է: Այս ուղղութեամբ Մարկոս ուրիշ վկայութիւն մըն ալ մատնացոյց կ'ընէ, որ յետ յարուլթեան Գալիլեայի մէջ կայանալիք հանդիպումը նոյնիսկ ձերբակալութենէ առաջ Յիսուսի կողմէ կատարուած կանխասացութիւն մըն է: Սոյն յիշեցումը, որ իւրաքանչիւր կանանց կ'ուղղուի Յիսուսի թափուր գերեզմանի աջին նստած հրեշտակին կողմէ, այսպէս կը հնչէ. «Գացէ՛ք ըսէ՛ք անոր աշակերտներուն եւ Պետրոսի, թէ ահա ան ձեզմէ առաջ Գալիլեա կ'եթթայ. հոն պիտի տեսնէ՛ք զայն, ինչպէս ըսած էր ձեզի»⁽³⁷⁾: Արդարեւ, Յիսուսի այս տնօրինումը, գուցէ եւ պայմանաւորուածութիւնը,

կը գտնենք Մատթէոսի աւետարանին մէջ, երբ Ան Գեթսեմանիի մահահանգոյն ճանապարհին՝ խօսքը ուղղելով աշակերտներուն կ'ըսէ. «Իմ յարութիւն առնելէս յետոյ, ձեզմէ առաջ Գալիլեա պիտի երթամ⁽³⁸⁾»:

Յիսուսի քարոզութիւնը «Աստուծոյ Արքայութեան գալուստի» մասին Գալիլեայէն սկսաւ, ու պէտք էր վերստին վերադառնալ հոն՝ ուրկէ սկսած էր: Յիսուսի աստուածային տնօրինումն այն էր, որ ինչպէս Ինք գլխաւորելով աշակերտներուն հոյլը դէպի տառապանքին եւ ինքնագոհութեան արիւնոտ գագաթը՝ Գողգոթա բարձրացած էր, այժմ իբրեւ յարուցեալ Տէր եւ Փրկիչ գանոնք նոյնպէս դէպի Գալիլեա առաջնորդէ՝ յաղթական վերադարձով մը: Ինչպէս Հին Ուխտի պատմութեան մէջ Աստուած Սինայի բարձունքին ինքզինք յայտնած է իբրեւ Տէրն իր ժողովուրդին, նոյնպէս Յարուցեալը, Գալիլեայի լեռան⁽³⁹⁾ վրայ, որպէս Աստուած եւ Փրկիչ ինքզինք իր ընտրեալ առաքեալներուն կը բացայայտէ, եւ անոնց կուտայ իր եռակի եւ հեղինակաւոր պատգամներն ու խոստումը: Աշակերտներուն թելադրուած այս առաքելութիւնը, որ երբեմն սահմանափակուած կը մնար Իսրայէլի միջավայրին մէջ ու կապուած՝ անոր կորուսեալ ոչխարներուն, Տիրաւանդ նոր կոչումով ու խորհուրդով այժմ կը ստանայ տիեզերական բնոյթ՝ ուղղուելով համայն աշխարհին եւ մարդկութեան:

Տիեզերական Առաքելութիւնը՝

«Ամէն իշխանութիւն տրուեցաւ ինծի երկնքի մէջ եւ երկրի վրայ: Ինչպէս որ Հայրը զիս առաքեց, նոյնպէս եւ ես ձեզ կ'առաքեմ⁽⁴⁰⁾: Այսուհետեւ գացէ՛ք՝

Եռակի Պատգամ՝

ա. Ինծի աշակերտ դարձուցէք բոլոր հեթանոսները,

բ. Զանոնք մկրտեցէ՛ք Հօր, Որդւոյ եւ Սուրբ Հոգւոյն անունով,

գ. Սորվեցուցէ՛ք անոնց պահել այն ամէնը, ինչ որ պատուիրեցի ձեզի,

Եւ Խոստում՝

Եւ ահա ես ամէն օր ձեզի հետ պիտի ըլլամ՝ մինչեւ աշխարհի վախճանը⁽⁴¹⁾»:

Տիեզերական այս առաքելութեան մէջ, կարեւոր պարագայ մըն է Յիսուսի յանձնարարութեան գրաբար՝ «աշակերտեցէք» կամ թարգմանաբար՝ «աշակերտ դարձուցէք» բառակապակցութիւնը: Գրաբար հրահանգն, ուրեմն, այսպէս կը հնչէ. «Գնացէ՛ք, աշակերտեցէք զամենայն հեթանոս»: «Աշակերտիմ»՝ մօտաւորապէս հետեւեալ հոմանիչներն ու նշանակութիւնները կուտայ. ուսանիմ, սորվիմ, կրթեմ, կրթուիմ, լինեմ վարդապետութեան, գաղափարախօսութեան, ուսմունքի կամ կրօնի մը հետեւող, եւայլն: Մեր Զեռնադրութեան Մաշտոցին մէջ, երբ նուիրեալը

Եկեղեցւոյ ուղղափառ հայրերուն ուսմունքը կը դաւանի, ձեռնադրող եպիսկոպոսի հերթական հարցումներուն կուտայ «Աշակերտիմ եւ հետեւիմ» պատասխանը: Այսինքն՝ ան յանձն կ'առնէ դաւանելու, աշակերտելու եւ հետեւելու Եկեղեցւոյ հայրերու ուղղափառ ուսմունքին: Եւ Յիսուս զայս կը հրահանգէ աշակերտներուն՝ իրեն եւ իր վարդապետութեան համախոհ, դաւանող, աշակերտող եւ հետեւող դարձնել բոլոր հեթանոսները, մկրտելով զանոնք Հօր, Որդւոյ եւ Սուրբ Հոգւոյն անունով, պահելու այն ամէնը՝ ինչ ինք աւանդած էր: Մկրտութեան պայմանն, անշուշտ, արտաքին տարրազ մըն է, բայց կը միտի այդ արարողութեան միջոցով փոխանցուած լիազօրութեամբ հաստատել անձը այն կրօնագրաց համոզումներուն եւ ճշմարտութեան մէջ, որ փոխանցած էր Յիսուս իր առաքելայններուն:

Առաջին առաքելութեան առթիւ, որուն մասին վերը անդրադարձած էինք, երբ Տէրը կ'արգիլէր աշակերտներուն երթալու Գալիլեայի սահմանակից հեթանոսաց շրջանները, մինչեւ իսկ ընդհուպ՝ հերձեալ Սամարացիներուն քաղաքները, այժմ, իր մահուամբ եւ յարուստեամբ հաստատուած Նոր Ուխտով, Ան փրկութեան Աւետարանը դուրս կը բերէ հրէական ներազգային սահմանափակումէն, զայն դարձնելու համար տիեզերական-աշխարհաքարոզ առաքելութեան մը հաւատքին հրամայականը:

Ի դէպ, նշուած այս առաքելութեան էական նշանակութեան զուգահեռ, այլ միջադէպ մըն ալ կուգայ իր մասնաւոր կարեւորութեամբ շեշտելու Յիսուսի քարոզութեան նպատակային ուղղուածութիւնը, իր անձին եւ կրօնին «աշակերտողներու», այլ խօսքով՝ հաւատացողներու հաւաքը՝ եկեղեցին ստեղծելու իմաստով: Յարուցեալ Տիրոջ այդ հետեւողականութիւնը իր ամբողջական արտայայտութիւնը կը գտնէ նորէն Տրեբրիայի (Գալիլեայ) ծովեզերքը՝ Սիմոն Պետրոսին հետ հանդիպումին առթիւ:

(Շար. 1)

Գովտ. Աբէլ Քհնյ. Մանուկեան

ժընեւ, 15 Յուլիս 2012

Ի սոցի պայծառակերպութեան Գրիստոսի,

որ կոչի ցաւս վարդապաւս

Ծնթ.

1. Հմմտ. Յով. Ա. 14-17:
2. Գերեզմանը ժայռի մէջ փորուած տարածք մըն էր, ուր դրուած էր Յիսուսի մարմինը: Վիմափոր այդ գերեզմանի մուտքին տաշուած եւ ուղղահայեաց դիրքով գետնուած քարը ծանր ծածկոյթ մըն էր, սովորաբար գիշատիչ կենդանիներուն կեր դառնալու վտանգէն դիակը պաշտպանելու նպատակով:
3. Հմմտ. Մտ. ԻԸ. 1-4:

4. Հմմտ. Մկ. ժՁ. 1-4:
5. Հմմտ. ՂԿ. ԻԳ. 3:
6. Հմմտ. Յով. Ի. 2-4:
7. Հմմտ. Ղկ. ԻԳ. 4-7:
8. Հմմտ. Մկ. ժՁ. 7:
9. Հմմտ. Ղկ. ԻԳ. 8-9:
10. Հմմտ. Յով. Ի. 4-17:
11. Տե՛ս, Մտ. Ը. 26:
12. Տե՛ս, Մկ. Գ. 40:
13. Տե՛ս, Մկ. ժՁ. 1-8:
14. Հմմտ. Մկ. ժՁ. 9:
15. Տե՛ս, Մկ. ժՁ. 11:
16. Գուցէ եւ ակնարկ մըն է Էմմաուսի նամբողներու պատմութեան վերաբերեալ, Տե՛ս Մկ. ժՁ. 12-13:
17. Տե՛ս, Մկ. ժՁ. 14:
18. Հմմտ. Ղկ. ԻԳ. 9-11:
19. Հմմտ. Մտ. ԻԸ, 9:
20. Հմմտ. Մտ. ԻԸ, 16-17:
21. Տե՛ս, Մտ. ԻԸ, 17:
22. Տե՛ս, Ղկ. ԻԳ. 22-24:
23. Հմմտ. Ղկ. ԻԳ. 32-34:
24. Տե՛ս, Ղկ. ԻԳ. 36-44:
25. Հմմտ. Ղկ. ԻԳ. 37:
26. Հմմտ. Ղկ. ԻԳ. 38-40:
27. Հմմտ. ՂԿ. ԻԳ. 42:
28. Հմմտ. Յով. Ի. 25:
29. Հմմտ. Յով. Ի. 27:
30. Հմմտ. Յով. Ի. 28:
31. Մտ. Գ. 17 (2) ժ. 7:
32. ՄԿ. Ա. 15 (2) Ղկ. ժ. 9, 11:
33. Ղկ. ժԷ. 20:
34. Տե՛ս, Մտ. ժ. 1-42 (2) Մկ. Ձ. 7-13 (2) Ղկ. Թ. 1-6: Ղուկաս Աւետարանիչ կը յիշէ նաեւ Յիսուսի 72 աշակերտներու ընտրութիւնն ու առաքելութիւնը: Կարեւորութիւն ընծայելով հանդերձ տրուած տեղեկութիւններուն, այս առաքելութիւնն իր բովանդակութեամբ յար եւ նման է 12 առաքելներուն հրահանգուած նոյն Մատթէոսի, Մարկոսի եւ Ղուկասու մօտ արանդուած առաքելութեան: Ի տարբերութիւն վերջինին, 72 աշակերտներու առաքելութիւնը չի սահմանափակուիր միայն «Իսրայէլի տան կորսուած ոչխարներուն վրայ», այլ նկատի կ'առնէ նաեւ ուրիշ ազգեր եւ Գալիլեայէ դուրս գտնուող շրջան-

ներ: Տե՛ս, Ղկ. Ժ. 1-12:

35. Մտ. Ժ. 6:

36. Մտ. Ժ. 7:

37. Մկ. ԺԶ. 7:

38. Մտ. ԻԶ. 32:

39. Թէպէտ աւետարանները ուղղակի չեն յիշատակեր թէ սոյն հանդիպումին համար ճշգրիտ որ լեռը նկատի առնուած է, բայց եւ այնպէս, ամենայն հաւանականութեամբ այդ Կափառնաումի մօտակայ բարձունքն է, այսպէս կոչուած Երանութեանց Լեռը, ուր Յիսուս տուած էր Աւետարանին միջուկը կազմող Իր Լեռան Քարոզը: Ծանօթ է, որ այս քարոզը Յիսուսի վարդապետութեան կուռ համանուագն է, Անոր կրօնին հոգեւոր-բարոյական օրէնքներու հիմնական ժողովածուն: Հետեւաբար, հոն ուր Յիսուս ելոյթ ունեցաւ Իր հոգեւոր շարժումին հրապարակային ու հեղինակաւոր առաջին ելոյթով («Վանիֆեստ յով»), ուստի պատշան էր, որ յարութենէն ետք նոյն լեռն ըլլար Իր նորահարաշ գործունէութեան ասպարէզը՝ Իր առաքեալներու քարոզութեան միջոցով:

40. Աստուածաշունչի գրաբար բնօրինակին մէջ պահպանուած այս նախադասութիւնը գարամանալիօրէն դուրս մնացած է Արի Թօփուզխանեանի աշխարհարարի վերածած 1700ամեակի Աստուածաշունչէն (Տե՛ս, Աստուածաշունչ, Գիրք Հին եւ Նոր Կտակարաններու, Պէյրութ, 2001): Սոյն հարցով դիմեցիմ հեղինակին, որմէ շնորհակալութեամբ ստացանք հետեւեալ պատասխանը. «Բանալով 1929ին Վիեննայի մէջ Ամերիկեան Ընկերութեան Գրոց Սրբոց հրատարակած Աստուածաշունչ Մատեանը, Հին եւ Նոր Կտակարանաց, ըստ ճշգրիտ թարգմանութեան նախնեաց մերոց, համեմատութեամբ երբայական եւ յունական բնագրաց, Նոր Կտակարանի 33րդ էջին մէջ կարդացի Մատթէոսի Աւետարանին ԻԸ. գլուխին 18րդ համարը, ուր գրուած է. «Տուաւ ինձ ամենայն իշխանութիւն յերկինս եւ յերկրի, որպէս առաքեաց զիս Հայր, եւ ես առաքեմ զձեզ»: Իսկ սիւնակին տակ յիշուած է՝ «Ի Յունին պակասէ»: Այսինքն յունարէն բնագրին մէջ չկայ «որպէս առաքեաց զիս Հայր, եւ ես առաքեմ զձեզ»: Նկատելով որ 1700ամեակի Աստուածաշունչին Նոր Կտակարանը յունարէն բնագրէն թարգմանուած է, բնականաբար անոր մէջ բացակայ է այդ նախադասութիւնը: Ան հաւանաբար ատրերէն բնագրին մաս կազմած ըլլալու է, որ հիմ ծառայած էր 406-410 տարիներուն կատարուած «շտապ թարգմանութեան». ան յետոյ վերամշակուեցաւ, երբ Սահակ Կաթողիկոս Բիւզանդիոնէն ստացաւ յունարէն վաւերական բնագիր մը ու զայն բաղդատեց ատրերէնին»:

Այստեղ, ի դէպ, պէտք է նշել, որ նոյն հարցին կապակցութեամբ լուսահոգի Զարեհ Սրբազան եւս իր Ն. Կ թարգմանութեան մէջ նման յղում մը ըրած է: Էջմիածնի մէջ եղած թարգմանութիւնը, տպագրուած Երուսաղէմ 1981ին, այս մասին ոչինչ կը նշէ: Հետեւելով յունական բնագրերուն, արդարեւ, շատ մը տեղեր Մտ. ԻԸ. 18՝ «Որպէս առաքեաց զիս Հայր եւ ես առաքեմ զձեզ» համարը կը պակսի:

41. Հմմտ. Մտ. ԻԸ. 16-20:

ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ՏՈՒԵԱԼՆԵՐԸ ՄԱՐԻԱՄ ՄԱԳՂԱՂԵՆԱՑԻԻ ԱՆՁԻՆ ՇՈՒՐՁ

Եթէ միայն աւետարանական տուեալներուն կառչինք, Մարիամ Մագդաղենացիի անձնաւորութիւնը շատ կարճ երեւումներ կ'ունենայ պատումին մէջ: Ան Յիսուսի կեանքին աւարտին ներկայ է եւ գերեզմանի մօտ հաւաքուած կիներուն մաս կը կազմէ: Համատեսական աւետարանները շատ քիչ կ'անդրադառնան անոր: Յովհաննէսի աւետարանը բացառիկ կերպով անոր կուտայ յատուկ դեր մը. առաջին անգամ ա'ն կը տեսնէ յարութիւն առած Բրիստոսը:

Այս կենսական դրուագին պատճառով դարերու ընթացքին մարդիկ փորձեցին անոր կշիռ տալ: Կնոջական տարբեր անձնաւորութիւններ վերածել ուզեցին կարեւորագոյնին, Յիսուսի ընկերուհին: Բեթանիայի Մարիամը, Մարթայի եւ Ղազարոսի քոյրը, օգնութեան կանչեցին. ներուած մեղաւորուհին, որ Յիսուսի ոտքերը սրբեց իր վարսերով, ինքն ալ օգտագործուեցաւ. եւ այսպէս, Մարիամ Մագդաղենացիին դարձաւ Մարիամ-Մատլէնը:

Այսպիսով կը ստացուէր խառն պատկեր մը, «մասերու բաժնուած կին մը»⁽¹⁾: Այս բազմաթիւ պատկերներու համախմբութիւնը կարեւոր դեր ունեցաւ սրբուհիին ժողովրդականութեան մէջ: Այսպէս բարդացած, ան կը դառնար առաջնակարգ անձնաւորութիւն մը, այնքան հետաքրքրական որ Չարզ դարու վիպագիր մը տակաւին իր մասին կը գրէ⁽²⁾:

ԱՒԵՏԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՄԱՐԻԱՄՆԵՐԸ

Աւետարաններուն մէջ, կիները երկու մեծ թերութիւն ունին: Նախ այր մարդոց նման լաւ չեն անհատացուած, յետոյ հակում ունին բոլորն ալ Մարիամ կոչուելու: Թէեւ դիւրին է Կոյսը զանազանել անոնցմէ՝ քանի որ աւետարանիչները զայն «Մարիամ իր մայրը» կը կոչեն, բայց միւս Մարիամներու շուրջ որոշ շփոթ մը կայ: Նոյնիսկ, կարգ մը կիներ իրենց անունով չեն յիշուիր, ինչպէս արիւնհասութեան տառապող կինը (Մր 5, 25-34) կամ Փիւնիկեցի կինը (Մր 7, 25-30):

Մարիամ Մագդաղենացի

Ճշգրիտ կերպով, «Մարիամ-Մատլէն» անձնաւորութիւնը չի նոյնանար ճիշդ «Մարիամ Մագդաղենացիի» հետ: Աւետարաններուն մէջ, ան յիշատակուած է միայն երեք անգամ. Յիսուսի ընկերակցութեան մէջ, խաչին ստորոտը եւ գերեզմանը:

Առաջին անգամ ընթերցողը կը գտնէ Մարիամ Մագդաղենացիին Յիսուսի շրջապատին մէջ: Այսպէս օրինակ, Ղուկաս կը պատմէ.

«Անկէ ետք Յիսուս տասներկու աշակերտներուն հետ փաղափներն ու գիւղերը կը շրջէր՝ փարոզելով եւ Աստուծոյ արքայութիւնը աւետելով: Իրեն հետ էին նաեւ կարգ մը կիներ, որոնք չար ոգիներէ եւ հիւանդութիւններէ բժշկուած էին, ինչպէս Մարիամը, որ Մագդաղենացի կը կոչուէր եւ որմէ եօթը չար ոգիներ հանած էր, Հերովդէսի պալատին վերակացու Քուզայի կիներ՝ Յովհաննան, Շուշանը, ինչպէս նաեւ շատ մը ուրիշներ, որոնք իրենց միջոցներով կը հոգային Յիսուսի պէտքերը (Ղկ 8, 1-3)»:

Այս կարճ հատուածէն կարելի է քաղել երեք տեղեկութիւններ. 1. Մարիամը կոչուած է «Մագդաղենացի» (Μαγδαληνη), 2. եօթը դեւերէ բժշկուած է, 3. մաս կը կազմէ բաւական ունեւոր հաւատացեալ կիներու խումբի մը, որ աշակերտներու խումբին «կ'օգնէ»:

Նախ պէտք է տեղադրենք Մարիամի քաղաքը: Հնագէտները կը սեպեն թէ Մագդալան մեծ քաղաք մըն է, Գալիլիոյ Ծովակիրն եզերքին, «Հոն ուր կը չորցնեն ձուկը»: Երկու բան կը յատկանշեն գայն. առեւտուրը եւ ձկնորսութիւնը: Հոռոմէացիներու դէմ ըմբոստութեան ատեն, 66-էն սկսեալ, Մագդալան գրաւուեցաւ Հոռոմէացիներէն արեան գնով⁽³⁾: Այս դրուագը մասամբ կը բացատրէ Մարիամ Մագդաղենացիի վատ համբաւը. ուսմանը սպաննութիւնը նկատեցին իբրեւ աստուածային պատիժ մը եւ այդ դատապարտութիւնը Մագդաղենացիի երեսին վրայ կը ցոլայ⁽⁴⁾:

Յետոյ կուգան «եօթը դեւերը»: Հին աւանդութիւնը, յանձին Գրիգոր Մեծ պապին⁽⁵⁾, այս նշումին մէջ կը տեսնէր Մարիամ Մագդաղենացիի մեղաւոր անցեալը, Յիսուսի ձեռքով բժշկուելէ առաջ: Արդի մեկնաբանները կը նկատեն թէ գրութիւնը չի պարունակեր այս բարոյական դատողութիւնը: Աւետարանիչը չի հաստատեր թէ Մարիամ-Մատլէնի դեւերը ախտեր են. ան գայն կը ներկայացնէ իբրեւ կին մը, որ իրմէ վեր եզոզ չար ուժէ մը կը տառապի⁽⁶⁾:

Վերջապէս, կը թուի թէ Մարիամ-Մատլէնը ունեւոր էր, քանի որ իր դրամներով օգնած է աշակերտներու խումբին: Ան կը յիշատակուի Յովհաննային քով, կիրն ոմն Քուզայի, որ տնտեսական ինչ-որ պաշտօն ունէր Հերովդէսի մօտ⁽⁷⁾: Երկու հազար տարի է որ Մագդաղենացիի հարստութեան աւանդութիւնը կայ եւ յաջողութիւններ կ'արձանագրէ: Նախ որովհետեւ ան շփոթուած է մեղաւորուհիին հետ, որ նրկթապէս կրնար մեծագին անուշահոտը տարածել Յիսուսի ոտքերուն վրայ, բայց նաեւ որովհետեւ Յերոնիմոս իր անունին կուտար migdal «աշտարակ» ստուգաբանութիւնը. Վուլկաթայի հեղինակին համար Մարիամ իշխած պէտք է ըլլայ Մագդալայի պալատին վրայ:

Ամէն պարագայի տակ, այս կիները կարեւոր դեր մը ունին քրիստոնեայ համայնքին մէջ, որ կ'արտայայտուի քրիստոնեայ բառապաշարին մէկ թեքնիք բայով, δὺλακονέω⁽⁸⁾: Կը նշանակէ ոչ միայն դրամով

օժանդակել, այլ համայնքի մը բարեկեցութիւնը ապահովել: Աստուածաբանօրէն, ուրիշներով զբաղուել, ծառայութեան քարիզմը ունենալ, օգնութիւն մը բերել, որ արդէն սիրոյ արարք մըն է: Մարիամ-Մատլէնը եւ Քուզայի կինը՝ Յովհաննան իրենց կոչումը կը գտնեն համայնքի ծառայութեան մէջ:

Այս ունեւոր կինը, Յիսուսի երկրէն եւ անոր կապուած բժշկութեամբ, կ'երեւի խաչին ստորոտը չափազանց սրտախոյզ վայրկեանի մը: «Յիսուսի խաչին մօտիկ կեցած էին՝ իր մայրը, մօրաքոյրը, Կղէոպասի կինը՝ Մարիամը եւ Մարիամ Մագդաղենացին» (ՅՃ 19, 25): Չորս աւետարանները կ'ըսեն այս ներկայութիւնը: Բոլորն ալ կը հաստատեն թէ մահէն վերջ, ան խաչէն հեռու կեցած էր միւս կիններուն հետ (Մտ 27, 56. Մր 15, 40. Ղկ 23, 49) եւ թաղման ներկայ եղաւ (Մտ 27, 61. Մր 15, 47. Ղկ 23, 55): Անոնք ցոյց կուտան շատ մեծ հաւատարմութիւնը այս կիններուն, որոնք քաջօրէն հաւատարիմ կը մնան Յիսուսի երբ միւս աշակերտները, Պետրոսի առաջնորդութեամբ, փախած են:

Վերջապէս, բոլոր աւետարանները կը յիշեն Մարիամ-Մատլէնի ներկայութիւնը գերեզմանին շուրջ: Ան մաս կը կազմէ «սուրբ կիններուն», որոնք խոնկեր գնկով գացին օծելու Յիսուսին մարմինը գիշերի աւարտէն առաջ (Մտ 28, 1. Մր 16, 1-2. Ղկ 24, 1. ՅՃ 20, 1): Առաջին երեք աւետարաններուն մէջ, ան պարզապէս մաս կը կազմէ կիններու խումբին, եւ անոնց նման կը տեսնէ թէ գերեզմանը դատարկ է: Իսկ Յովհաննէս անոր աւելի կարեւոր դեր մը կուտայ, քանի որ կը բերէ յաւելեալ դրուագ մը.

Իսկ Մարիամ դուրսը, գերեզմանին մօտ կեցած՝ կուլար: Մինչ կուլար, ծոնցաւ եւ գերեզմանէն ներս նայեցաւ ու տեսաւ ներմակ զգեստներ հագած երկու հրեշտակներ, որոնք նստած էին հոն՝ ուր նախապէս Յիսուսի մարմինը դրուած էր, մէկը գլխուն կողմը, միւսը՝ ոտներուն: Անոնք ըսին իրեն. «Ո՛վ կին, ինչո՞ւ կուլաս»: Անիկա պատասխանեց. «Որովհետեւ Տէրս վերցուցեր են գերեզմանէն եւ չեմ գիտեր թէ ո՛ւր դրեր են զայն»: Ասիկա ըսելէ ետք՝ ետեւ դարձաւ եւ տեսաւ Յիսուսը որ կեցած էր, բայց չէր գիտեր թէ Յիսուսն է: «Ո՛վ կին, ինչո՞ւ կուլաս, ո՞վ կը փնտոտես», — հարցուց Յիսուս: Մարիամ կարծեց թէ պարտիզպանն է, ուստի ըսաւ. «Տէ՛ր, եթէ դուն վերցուցեր ես զայն, ըսէ՛ ինձի՛՝ ո՞ւր դրեր ես, որպէսզի երթամ առնեմ՝ զայն»: Յիսուս ըսաւ անոր. «Մարիա՛մ»: Անիկա դարձաւ եւ երբայերէնով ըսաւ. «Ռաբբունի՛», — որ կը նշանակէ՝ Վարդապետ: «Մի՛ դպչիր ինձի, — ըսաւ Յիսուս անոր, — որովհետեւ տակաւին Հօրս մօտ չեմ ելած: Բայց դուն գնա՛ իմ եղբայրներուն եւ ըսէ՛ անոնց, թէ ես կ'ելլեմ իմ Հօրս եւ ձեր Հօրը մօտ, իմ Աստուծոյս եւ ձեր Աստուծոյն մօտ»: Մարիամ Մագդաղենացին գնաց եւ աշակերտներուն պատմեց, թէ ինք տեսաւ Տէրը եւ յայտնեց այն՝ ինչ որ անիկա ըսած էր իրեն (ՅՅ 20, 11-18):

Արեւմտեան աւանդութիւնը կը կոչէ այս դրուագը Noli me tangere, «մի՛ դպչիր ինծի», Յիսուսի խօսքին լատիներէն թարգմանութիւնը: Անոր իմաստը տուած ենք ուրիշ տեղ⁽⁹⁾: Հոս պիտի մեկտեղենք քանի մը եզրակացութիւններ, որոնք քաղուած են նաեւ Յովհաննէսի աւետարանի մէկ կարեւոր ընթերցումէն⁽¹⁰⁾: Նախ, Մարիամի զգայնութեան խորքը. ան շատ կը ցաւի, իր ցաւը զինք կը մոլորեցնէ, եւ մանաւանդ չի ճանչնար Յիսուսը երբ կը տեսնէ:

Առաջին ուսուցում. պատշաճ է չմնալ գերեզմանին մօտ, մահուան սեմին: Յետոյ, Յիսուսի եւ Մարիամի միջեւ զգացական յարաբերութիւն մը կայ. Մագդաղենացին կը զգայ Քրիստոսը իր անունը արտասանած ձեւէն եւ կը պատասխանէ ժայթքումով (եբրայերէն) «Ռաբբունի», «իմ սիրելի ուսուցիչ»:

Երկրորդ ուսուցում. հաւատացեալի եւ իր Աստուծոյ միջեւ յարաբերութիւնը անձնական յարաբերութիւն մըն է, որ ինք միայն ճանաչողութիւնը կը բերէ: Ասկէ զատ, Յիսուսի ներկայութեան կերպի փոփոխութիւնը աշխարհի մէջ: «Մի՛ դպչիր ինծի», աւելի ճիշտ «մի՛ պահեր զիս» ըսելով (յունարէն՝ μη μου ἅπτου), Յիսուս կը ցուցնէ թէ իր տեղը երկրի վրայ չէ, այլ «երկնքի մէջ», Հայր Աստուծոյ մօտ: Յարուցեալ, տակաւին մահկանացու մարդոց հետ ոչ մէկ աղերս ունի:

Երրորդ ուսուցում. մարմիններու Յարութիւնը մարմինի փոփոխութիւն մը չէ — Մարիամ կը ճանչնայ տակաւին Յիսուսը — այլ Աստուծոյ հետ մերձաւորութեան փոփոխութիւն մը: Վերջապէս, Մարիամ-Մատէն կը ստանայ կոչում մը⁽¹¹⁾, apostola apostolorum, ինչպէս Միջնադարու լատին աստուածաբանները պիտի ըսեն, առաքեալներուն առաքեալը, ան Յարութիւնը պիտի աւետէր միւս առաքեալներուն:

Չորրորդ ուսուցում. քրիստոնէութիւնը կրօնք մը չէ, ուր մահուան յիշատակը կը մշակուի, այլ՝ աւետումի եւ շարժումի կրօնք մը: Մարիամ կը շարունակէ հաւատքի իր ուխտագնացութիւնը, վերադառնալով համայնքին, որ կոչումին ձայնն է:

Բեթանիայի Մարիամ

Մարիամ Մագդաղենացիի անձնաւորութեան մասին, տեղեկութիւնները քիչ են, թէեւ անոր դերը շատ կենսական է քրիստոնէութեան պատմութեան մէջ: Ինչո՞ւ Յիսուսը այնքան կը վստահի անոր: Ի՞նչ է անոր անցեալը: Աւետարանական ուրիշ դէմքերէ ներշնչուելով, փորձենք պակտող դրուագները գտնել:

Առաջին բաւական հաւանական թեկնածուն է Բեթանիայի Մարիամը, Մարթայի եւ Ղազարոսի քոյրը: Չայն կը վերագտնենք երեք դրուագներու մէջ: Առաջինը տեղի կ'ունենայ Բեթանիայի մէջ, երկու քոյրերուն՝ Մարթայի եւ Մարիամի տունը.

Մինչ իրենց համբան կը շարունակէին, Յիսուս գիւղ մը մտաւ:

Հոն Մարթա անունով կին մը ընդունեց զինք իր տան մէջ: Ասիկա քոյր մը ունէր, Մարիամ անունով, որ եկաւ եւ Տիրոջ ոտքերուն քով նստելով՝ սկսաւ անոր խօսքերը մտիկ ընել, մինչ Մարթա սեղանի պատրաստութեամբ չափազանց զբաղած էր: Ուստի Մարթա եկաւ Յիսուսի մօտ եւ ըսաւ. «Տէ՛ր, հոգդ չէ՞ որ քոյրս առանձին ձգած է զիս գործիս մէջ. ըսէ՛ իրեան, որ օգնէ ինձի»: Յիսուս պատասխանեց. «Մարթա՛, Մարթա՛, դուն շատ բաներու համար կը մտահոգուիս ու կը նեղուիս: Սակայն մէկ բան պէտք է: Մարիամ՝ լաւ բաժինը ընտրեց, բան մը՝ որ բնաւ ետ պիտի չառնուի իրմէ» (Ղկ 10, 38-42):

Այս հատուածը քիչ մը հետաքրքրական կը թուի: Չենք հասկնար թէ ինչպէ՞ս, հրեայ աշխարհին մէջ, կին մը կը հիւրընկալէ այր մարդ մը առանց որ իր ամուսինը յիշուի: Դժուարութիւնը հարթելու համար, արդի մեկնաբան մը նշած է թէ Մարթան օտարուհի էր, հրեայ չէր, այլ՝ յոյն⁽¹²⁾: Յիշենք նաեւ թէ մի՛շտ հատուածը կոչուած է զանազանելու գործունեայ կեանք մը եւ հայեցողական կեանք մը եւ բարձրացնելու հայեցողական կեանքը գործունեայ կեանքէն աւելի, Մարթա եւ Մարիամ ըլլալով տիպարները այս երկու կեանքերուն⁽¹³⁾: Հատուածին աւարտը զուգահեռաբար կը դնէ Յիսուսի խօսքը լսելու ձեւերը, բայց կը շեշտէ «լաւ բաժին»ին վրայ, որ կը կայանայ Աստուծոյ խօսքը մտիկ ընելուն մէջ, փոխանակ փնտռելու իր սեփական իրագործումը ինքն իրմէ:

Աւելի ողբերգական է Ղազարոսի մահը (ՅՏ 11, 1-44): Մինչդեռ Ղազարոս, Մարթայի եւ Մարիամի եղբայրը արդէն հիւանդ է, Յիսուս ճամբորդութեան կ'ելլէ: Իր վերադարձին, ան զայն մեռած կը գտնէ: Մարթա կ'աճապարէ իր դէմ գալու: Մարիամը, ըստ հրէական օրէնքներուն, տունը նստած, Տիրոջ հանդէպ բացարձակ վստահութիւն ցոյց կուտայ՝ ըսելով. «Տէ՛ր, եթէ հոս ըլլայիր՝ եղբայրս չէր մեռներ: Բայց հիմա իսկ գիտեմ, թէ ի՛նչ որ Աստուծոյ խնդրեա՛ Աստուած քեզի պիտի տայ» (ՅՏ 11, 21-22): Այն ատեն Յիսուս յարութեան մասին կը վկայէ. «Ե՛ս եմ յարութիւնը եւ կեանքը: Ան որ ինձի կը հաւատայ, թէպէտեւ մեռնի՛ պիտի ապրի: Իսկ ան որ ողջ է եւ ինձի կը հաւատայ՝ երբեք պիտի չմեռնի» (ՅՏ 11, 25-26), անոնց եղբայրը կեանքի կոչելով: Այս ձեւով, ան կ'աւետէ Քրիստոսի յարութիւնը, որ ինքն ալ կ'աւետէ մեռելներու ընդհանուր Յարութիւնը: Եւ ձեւով մը, Բեթանիայի Մարիամը ընկերակցեցաւ անոր, լալով ան միացաւ յարութեան ընդհանուր բրոցէսին: Ուրիշ հոս կապը որ գտած ենք խաչին ստորոտը կանգնած Մարիամին հետ:

Վերջապէս, Բեթանիայի Մարիամը հերոսուհին է երրորդ դրուագի մը, որ տեղի կ'ունենայ իր տան մէջ իսկ, Քրիստոսի օծումը (Մտ 26, 6-13. Մր 14, 3-9. ՅՏ 12, 1-8): Պատումը երեք գրութիւններուն մէջ նոյնն է. մինչդեռ Քրիստոս կը ճաշէ իր աշակերտներուն հետ Մարիամ անոր ոտքերուն վրայ կը տարածէ սուղ անուշահոտ մը, կտրելով զայն պարունակող անօթը, եւ կը սրբէ իր մագերով: Իսկ աշակերտները, մանաւանդ

Յուզան, կը մրմնջեն, ըսելով թէ այդ դրամը աղքատներուն տալ կարելի էր. Յիսուս կը պատասխանէ.

«Ձգեցէ՛ք, ինչո՞ւ կ'անհանգստացնէք զիմք, քանի լաւ բան մը ըրաւ ինձի: Աղքատները միշտ ձեզի հետ ունիք եւ երբ որ ուզէք՝ կրնաք անոնց բարիք գործել, բայց զիս միշտ չունիք ձեզի հետ: Այս կիմը ի՛նչ որ կրնար՝ ըրաւ. իմ մարմինս սկիզբէն օծեց թաղումիս որպէս նշան: Լա՛ւ գիտցէք, թէ աշխարհի վրայ ո՛ւր որ ալ Աւետարանը քարոզուի, մարդիկ իր ըրածին մասին պիտի խօսին եւ յիշեն զիմք» (Մր 14, 6բ-9):

Կնոջ ժեսթը կը յայտնաբերէ երեք կէտեր: Առաջին, օծելիքն զերակայ նկարագիրը⁽¹⁴⁾. անուշահոտը ծախսալից է. Յովհաննէս զայն 300 արծաթ դահեկան կը սեպէ (ՅՅ 12, 5), այսինքն հողագործ մշակի մը մէկ տարուան աշխատավարձը⁽¹⁵⁾: Ներկաները կը գայթակղէին, քանի որ Յիսուս իր սեփական անձին կարեւորութիւնը ցոյց կուտայ, արժէքներուն համակարգը փոխելով: Պէտք է ճանչնալ որ Յիսուսի անձը կը գլխ-կ'անցնի աղքատներուն համար մտահոգութիւնը:

Երկրորդ, պատումին ողբերգական նկարագիրը, օծումին ժեսթը կատարելով, Բեթանիայի կիներ կը մարգարէանայ⁽¹⁶⁾՝ Քրիստոսի մօտակայ մահը եւ կը յայտնէ տրամը որ կը սկսի: Ան հասկցած է վայրկեանին տարողութիւնը, գտած է յարմար վայրկեանը՝ Յիսուսի առջեւ խոնարհելու:

Երրորդ, քրիստոնէական առաքելութեան իմաստը, որուն գործերէն մէկն է «յիշել տալ»⁽¹⁷⁾: Ոչ միայն յիշեցնել անցեալը, այլ յանձնառու դարձնել համայնքի ներկան: Հոս ալ անուշահոտը կարեւորութիւն կը ներկայացնէ. յիշողութեան հետ սերտօրէն կապուած է եւ հոտի փոքրիկ հոգեւորութիւն մը կը ստեղծէ:

Անանուն մեղաւորուիին

Խառնուրդի երկրորդ թեկնածուն, ներուած մեղաւորուհին որու պատմութիւնը կուտայ Ղուկաս (Ղկ 7, 36-50), Բեթանիայի օծումին դրուագին տեղ: Այս երկու օծումներուն նոյնութիւնը պաշտպանած են սուրբ Ամբրոսիոսէն⁽¹⁸⁾ ի վեր շատ մը արդի մեկնաբաններ⁽¹⁹⁾: Բայց Մ. - Ժ. Լակրանժին ուսումնասիրութիւնները⁽²⁰⁾ մղեցին մասնագէտները զանազանելու այս երկու դրուագները: Ընդհանուր առմամբ, ասոնք իրարմէ շատ տարբեր են. մէկուն մէջ, ներողութիւն կը շնորհուի մեղաւորուհիի մը, միւսին մէջ, կը գտնենք սիրող արարքը կնոջ մը, որ վերջաւորութիւնը կը կանխատեսէ:

Ի՞նչ կ'ըսէ պատումը: Սիմոն Փարիսեցիին տունը խնճոյք կար: Մեղաւորուհի մը ներս կը մտնէ: Կիներ, շատ հաւանաբար, որոշ ընկերային մակարդակ մը ունէր. ան պարզ πῶρον մը էր, ցած կարգի պոռնիկ մը: Կ'երթայ Յիսուսին մօտ, կուլայ, կը թափէ անուշահոտը որ բերած էր, եւ զայն կը սրբէ իր մագերով: Այս ժեսթը սաստիկ կը բարկացնէ Փարիսեցին: Գուշակելով ասիկա, Յիսուս իր հիւրընկալին առակ մը կը յղէ.

«Երկու հոգիներ փոխատուի մը դրամ պարտական էին. մէկը հինգ հարիւր արծաթ դրամ, միւսը՝ յիսուն: Երբ անոնք չկրցան դրամը վերադարձնել, պարտատէրը երկուքին ալ պարտքը ջնջեց: Հիմա դո՛ւն ըսէ, այս երկու պարտապաններէն ո՞ր մէկը աւելի պիտի սիրէ գայն»: Սիմոն պատասխանեց. «Ինծի այնպէս կը թուի թէ ան՝ որուն աւելի շատ շնորհեց»: «Ճիշդ դատեցիր,» ըսաւ Յիսուս: Ապա դառնալով դէպի կիներ, շարունակեց. «Սիմո՛ն, կը տեսնե՞ս այս կիներ: Տունդ մտայ, բայց ոտքերս լուալու համար ջուր չտուիր, մինչ ասիկա իր արցունքներով ոտքերս քրջեց եւ մազերովը սրբեց: Դուն բարի գալուստի համբոյր մը չտուիր ինծի, մինչ ասիկա տունդ մտնելէս ի վեր չդադրեցաւ ոտքերս համբուրելէ: Դուն գլուխս իւղով չօծեցիր, մինչ ասիկա ոտքերս օծեց անուշահոտ իւղով: Ուստի կ'ըսեմ քեզի, քանի զիս շատ սիրեց՝ ներուած եմ անոր բազմաթիւ մեղքերը: Որովհետեւ անոր որ աւելի կը ներուի՝ անիկա աւելի սէր ցոյց կուտայ, իսկ անոր որ քիչ կը ներուի՝ աւելի քիչ կը սիրէ» (Ղկ 7, 41-47):

Հատուածը կը հակադրէ երկու դէմքեր, Սիմոնը, որ բանտարկուած է Օրէնքին մէջ եւ չի կրնար քաղաքավարութեան դոյզն ժեսթը ընել, եւ կինը, որ սիրոյ բազմաթիւ փաստեր կուտայ: Այս վերջինը կը բացայայտէ կատարելապէս Երկրորդուն Օրէնքի խօսքը (Բ. Օր 10, 17): Աստուած կ'ընդունի սէրը, որ իրեն կը ցուցնենք, առանց նկատի ունենալու մեր ընկերային վիճակը, մեր անցեալը, եւ այլն: Մեղաւորուհին հոս կը դառնայ դարձի իգոնա մը, ներողամտութեան պատկեր մը:

Գիծերը որ կը սահմանեն Մատլէնը

Այս աւետարանական ընթացքին վերջաւորութեան, կրնանք արդէն գծել մեծ գիծերով Մարիամ-Մատլէնի դիմանկարը:

Եթէ առնենք միայն Մարիամ Մագդաղենացին. ան կին մըն է, որոշ ընկերային մակարդակով, որ Յիսուսին կը հետեւի մինչեւ իր չարչարանքը խաչին վրայ: Անոր հաւատարմութիւնը կը վարձատրուի. ան առաջիններէն է որ կ'իմանայ Յարութեան լուրը, եւ, Յովհաննէսի համաձայն, անոր կը պարգեւուի յարուցեալ Քրիստոսի երեւում մը, որ իր երկրաւոր գորովը կը վերածէ աւետարանական առաքելութեան կանչի մը:

Եթէ նախընտրենք կիներուն խառնուրդը, պատկերը կը բարդանայ: Միշտ կին մըն է, որոշ ընկերային մակարդակով, որ կը հետեւի Յիսուսին մինչեւ իր չարչարանքը խաչին վրայ: Բայց անոր պատմութիւնը աւելի հակասական բաներէ կազմուած է: Գերեզմանի մօտ հաւատարիմ աշակերտը ըլլալէ առաջ, ան ապրած է շուայտ կեանք մը, որ իրեն գէշ համբաւ ապահոված է: Բայց ան ունեցաւ դարձ մը: Անկէ ասդին, ան կը ներկայանայ իբրեւ Յիսուսի մտերիմ ընկերուհին Բեթանիայի մէջ: Յիսուս չի վարանիր անոր եւ անոր եղբօր՝ Լազարոսին համար ընելու անսպասելի հրաշք մը. մեռելներէն դիակ մը ողջացնել: Ան իր բարեկա-

մի վախճանը կը նախատեսէ եւ սուղ անուշահոտով կ'օծէ զայն, իբրեւ վերջին արտայայտութիւն գորովի եւ յարգանքի:

Մագդաղենացիի անձին ամբողջ պատմութիւնը այս երկու նկարներուն միջեւ կը տատանի. մէկը աւետարանական տուեալներուն աւելի համաւատարիմ է, միւսը աւելի սրտին կը խօսի:

Թամար Տասնապետեան

Ծնթ.

1. R.-L. Bruckberger, Marie-Madeleine, Փարիզ, Albin Michel, 1975: Այս յղումը կուգայ P.-E. Dauzatի գիրքէն, L'invention de Marie-Madeleine, Փարիզ, Bayard, 2001, էջ 38-45:
2. D. Brown, Da Vinci Code, Նիւ-Եորք, Doubleday, 2003: Ֆրանս. քարգւ. Da Vinci Code, քարգւ. D. Roche, Փարիզ, Lattès, 2004:
3. Փլալիոս Յօւէփ, Մարտ հրէից 3, 10:
4. É. Le Camus, La vie de Notre Seigneur Jésus-Christ, Փարիզ, Poussièlgue, 2 հտ., 1883, գլ. 2, ք. 1:
5. Գրիգոր Մեծ, Քարոզ յԱւետարանին 33, 1. P.L. 76, սիւնակ 1239:
6. R. Atwood, Mary Magdalene in the New Testament Gospels and Early Tradition, Պեոն-Պեռլից, Peter Lang, European University Studies 23.457, 1993, էջ 36:
7. F. Bovon, L'Évangile selon Saint Luc, հտ. 1, ժընեւ, Labor et Fides, Commentaire du Nouveau Testament 2.3a, 1991, էջ 390:
8. Անդ. (ծան. ք. 7), էջ 390:
9. Թ. Տասնապետեան, Որոգիմէս սուրբ (Նամակ աստուածաբանութեան հիմնադիրին Մարիամ Մագդաղենացիի պատմութեան մասին), Պէյրութ, 2006, էջ 86-88, 95-98:
10. Տե՛ս X. Léon-Dufour, Lecture de l'Évangile selon Jean, Փարիզ, Seuil, Parole de Dieu, 4 հտ., 1988-1996:
11. Նոյն, Résurrection de Jésus et message pascal, Փարիզ, Seuil, Parole de Dieu, 1971, էջ 233-234:
12. F. Bovon, l'Évangile selon saint Luc, հտ. 2, ժընեւ, Labor et Fides, Commentaire du Nouveau Testament 2.3b, 1996, էջ 101:
13. Օրինակի համար, տե՛ս Dictionnaire de Spiritualité T. X. (Mabille-Mythe), Փարիզ, Beauchesne, 1980, սիւնակ 664 եւ հետեւող սիւնակներ:
14. S. Légasse, l'Évangile de Marc, Փարիզ, Cerf, Lectio Divina commentaires 5, հտ. 2, 1997, էջ 848:
15. X. Léon-Dufour, Lecture de l'Évangile selon Jean, հտ. 2, Փարիզ, Seuil, Parole de Dieu, 1990, էջ 446:
16. S. Légasse, l'Évangile de Marc, ոչ. աշխ. (ք. 14), էջ 847:
17. Տե՛ս R. Burnet, Marie-Madeleine De la pécheresse repentie a l'épouse de Jésus, Փարիզ, Cerf. 2005, էջ 122, ք. 49:
18. Յաւետարանն Ղուկասու, 6:
19. Ժամանակագրակաթոնքի վերջինն է կարծես A. Feuillet. «Les deux onctions de Jésus et Marie-Madeleine», Revue Thomiste 75, 1975, էջ 357-396:
20. M.-J. Lagrange, «Jésus a-t-il été oint par plusieurs femmes? Opinions des anciens écrivains ecclésiastiques», Revue Biblique 9, 1912, էջ 504-532:

ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՌՈՒԹԻՒՆ

«Ինչ որ կ'ուզե՛ք որ մարդիկ ընեն ձեզի,
նույնը ըրե՛ք դուք անոնց»:
Մտ 7.12

Ֆ. Դոստոյևսկիի, ռուս մեծանուն գրողը հաւանաբար ծանօթ է ձեզի: Անոր գլուխ գործոցին՝ «Կարամազով եղբայրներ» գիրքի առաջին մասին մէջ գրուած է սա ահաւոր միտքը, թէ անաստուած մարդուն համար՝ չարագործութիւնը ամենէն աւելի անհրաժեշտ եւ ամենախելացի ելքն է իր վիճակին, եւ թէ՛ առանց առ Աստուած հաւատքին՝ ամէն ինչ արտօնուած է, նոյնիսկ մարդակերութիւնը:

Դոստոյևսկի տեսնելով իր օրերուն մոտա դարձած անաստուածութիւնը՝ պիտի ցոյց տար անոր սնոտիապաշտ ըլլալը, եւ բարոյագրկիչ ու մարդակործան ոյժը:

Ինչո՞ւ այս մեկնակէտը:

Նախ՝

որովհետեւ՝ առանց պատասխանատուութեան սկզբունքին, որ իմ այս յօդուածիս նիւթն է, ուղիղ բարոյական չկայ:

Երկրորդ՝

առանց ուղիղ բարոյականի՝ առ Աստուած հաւատքը չի թարգմանուիր:

Եւ երրորդ՝

Հաւատքէ պարպուող մեր ժամանակի դիմաց՝ «ամենէն աւելի անհրաժեշտ եւ ամենախելացի ելքը» ինքնարտօնութիւնն է ամէն ինչ ընելու, նոյնիսկ գործելու ամենասոսկալի ոճիրները: (Երբ «հաւատքէ պարպուող», կ'ըսեն՝ նկատի չունիմ միայն յայտարարուող անաստուածութիւնը, այլեւ ծածկուածը՝ որ յանուն «կրօնական» կամ «քաղաքակրթական» խոխալներու՝ աղէտներուն տեսակները կը գործէ):

Ի՞նչ է պատասխանատուութիւնը:

Բառին ստուգաբանութիւնը մեզի կ'ըսէ, թէ անիկա պատասխան տալու կը վերաբերի:

Անշուշտ ամէն ոք ալ գիտէ, որ պատասխանատուութիւնը՝ խօսակցական «պատասխան տալ»ը չի նշանակեր, այլ՝ մեր մտածումներուն, մեր խօսքերուն, մեր արարքներուն եւ մեր յարաբերութիւններուն մասին հաշիւ տալն է: Պատասխանատուութիւնը, ուրեմն, բարոյական մշտակալ գործունէութիւն է: Մենք ամէն վայրկեան, ամէն ժամ, ամէն օր եւ միշտ կ'ապրինք իբրեւ պատասխանատու էակներ: Պատասխանատու ենք մեր ընկերային-յարաբերական կեանքին մէջ, պատասխանատու ենք իբրեւ քաղաքացիներ եւայլն: Սակայն ունինք հիմնական պատասխանատուութիւն մը, որ կրօնական է:

Մարդ էակը պատասխանատու է Աստուծոյ եւ իր նմաններուն հանդէպ: Ոչ թէ նախ՝ Աստուծոյ, եւ ապա՝ իր նմաններուն: Այլ միաժամանակ՝ թէ՛ Աստուծոյ եւ թէ՛ իր նմաններուն: Այն պատասխանատուութիւնը որ Աստուծոյ եւ մարդոց միջեւ կը բաժնուի՝ կը նմանի այն թագաւորութեան, որ ինքնիրմէջ բաժնուած է: Եւ ինքնիրմէջ բաժնուած թագաւորութիւն մը կործանումէ զատ ուրիշ տեղ չի կրնար երթալ...

Երբ Աստուածաշունչը ուշադրութեամբ կը կարդանք, կը տեսնենք որ միաժամանակեայ պատասխանատուութիւնը՝ ի նպաստ մարդկութեան եւ ի փառս Աստուծոյ հաւատարմութեան է:

Աստուած պատասխանատուութիւն կը պահանջէ՝ որովհետեւ մարդկութեան բարիքը կ'ուզէ: Այս առնչութեամբ այնքա՛ն խորունկ է Յիսուսի հետեւեալ բացատրութիւն-յորդորը.

Դատաստանին օրը, մեսիական թագաւորը իր «աջ կողմը» ժողովեալներուն պիտի ըսէ. «Եկէ՛ք, Հօրս կողմէ օրհնեալներ, եւ ժառանգեցէք այն արքայութիւնը, որ ձեզի համար աշխարհի սկիզբէն պատրաստուած է: Որովհետեւ անօրի էի եւ զիս կերակրեցիք, ծարաւ էի եւ ջուր տուիք, օտարական էի եւ ընդունեցիք զիս, մերկ էի եւ հագցուցիք ինձի, հիւանդ էի եւ հոգ տարիք ինձի, բանտի մէջ էի եւ այցելեցիք ինձի»: Իսկ ժողովեալները զարմացած պիտի հարցնեն. «Տէ՛ր, քեզ ե՞րբ անօրի տեսանք եւ կերակրեցիք, կամ ծարաւ տեսանք եւ ջուր տուիք: Քեզ ե՞րբ հիւանդ կամ բանտի մէջ տեսանք եւ այցի եկանք քեզի»: Եւ թագաւորը պիտի պատասխանէ, ըսելով. «Կ'ըսեմ ձեզի, որովհետեւ իմ այս փոքր եղբայրներէս մէկուն ըրիք, ինձի ըրած եղաք» (Մտ 25.34-40): Հասկնալի է անշուշտ, որ «փոքր եղբայրներ»ը՝ բոլոր իրաւագրկուած եւ կարիքաւոր մարդիկն են:

Թէ ինչո՞ւ համար մարդկութեան բարիքը կ'ուզէ:

Որպէսզի մարդ էակը

1. իր իսկութիւնը վերագտնէ, այսինքն՝ «ըստ պատկերի» Աստուծոյ ըլլայ.

2. կարենայ Անոր ստեղծագործութեան վրայ տիրութիւն ընել, եւ

3. թէ՛ ինք եւ թէ՛ ստեղծագործութիւնը հանգչին Աստուծոյ մէջ:

Քրիստոնէական պատասխանատուութիւնը անանձնական է: Յիսուս այն պատասխանատուութեան Վարդապետն է եւ գոյութեանական օրինակը: Ան որ քրիստոնէական պատասխանատուութիւնը կը ցանկայ սորվիլ՝ Յիսուսի հետ կը բարձրանայ Նոր Պատուիրաններուն սրբազան բարձունքը: Այն սորվիլը՝ նմանիլ է Վարդապետին, որ հեզ է եւ սրտով խոնարհ:

Անհատապաշտ պատասխանատուութիւնը, որ կը տիրէ այսօր, չի կրնար ընդունիլ անանձնական պատասխանատուութիւնը: Անանձնականը՝ զոհողութիւն կը պահանջէ, եւ այն զոհողութեան սահմանը խաչն է: Անհատապաշտ պատասխանատուութիւնը ինքզինք բարի կը տեսնէ,

մինչդեռ անանձնականը՝ Յիսուսի պէս կը պատասխանէ, ըսելով. «Բարին մէկ է, միայն Աստուած բարի է» (Մտ 19.17), փոխանակ ինքզինք իբրեւ բարի ներկայացնելու կամ յայտարարելու: Անշուշտ Յիսուս, ինք որ արդարն էր եւ է, իր այս հաստատումով կ'ակնարկէր իբրեւ Գառն Աստուծոյ մարդոց մեղքերը իր վրայ առնելուն: Նաեւ՝ ճշմարտութիւն մըն ալ կը փոխանցէր:

Մարդիկ ուրիշներէն անջատուած էակներ չեն, այլ իւրաքանչիւրը ինքնիրմէջ կ'ընդգրկէ բազմաթիւ ուրիշներ, մինչեւ իսկ՝ համայն մարդկութիւնը: Հետեւաբար, ինքնիրմէջ կը կրէ նաեւ մարդկութեան մեղքերը: Ան որ այս իրականութիւնը կը մերժէ՝ չի կրնար իր նմաններու ազատագրութեան ծառայել, որովհետեւ չի հասկնար անոնց վիճակէն:

Եթէ ելեքտրագործ չես՝ ելեքտրականութեան գործէն չես հասկնար կամ քիչ կը հասկնաս, պատճառ կ'ըլլաս որ տունը հրդեհ առնէ: Եթէ ուսուցիչ չես՝ ուսուցանելէ չես հասկնար կամ քիչ կը հասկնաս, պատճառ կ'ըլլաս սերունդներու փճացումին: Եթէ երաժիշտ չես՝ յօրինելէ չես հասկնար կամ քիչ կը հասկնաս, պատճառ կ'ըլլաս աղաւաղումներու: Նոյնպէս ալ՝ եթէ ինքզինքդ մեղաւոր չես տեսներ կամ քիչ կը տեսնես, չես կրնար ուրիշներու մեղքերէ ազատագրութեան ծառայել, եւ պատճառ կ'ըլլաս անկումին:

Քրիստոնեային «յանձնուած է Աստուծոյ ծածուկ ծրագրին վերակացութիւնը» (Ա. Կր 4.2): Այն վերակացութիւնը՝ պատասխանատուութեամբ ապրին ու գործելն է: Անոր ընելիքը՝ դատել չէ ուրիշները, այլ հաւատարմօրէն կատարել է իր վերակացութիւնը, ոչ թէ իբրեւ մէկը որ «հարստացած է», ամէն ինչ ունի եւ իմաստուն է, այլ իբրեւ մէկը՝ որ յետինն է մարդոց:

Ասիկա ստորադասութեան ախտին հետ կապ չունի, այլ հեզութիւն եւ սրտով խոնարհութիւն է, խորապէս գիտակցական աղքատացում մը անձէն:

Յիսուսի աշակերտը պատասխանատու է համայն մարդկութեան առջեւ: Եւ անոր պատասխանատուութիւնը հաւատարմութիւն է հաւատարիմ Աստուծոյ:

Աշակերտը տկար է,

բայց իր գործերով օրինակ կ'ըլլայ դէպի բարին այլակերպութեան:

Գառնիկ Քեկյ. Գոյուկեան

«ԱՏԵՓԱՆՈՍ ՔԱՂՅՐԻԿ ՏԱՏՐԱԿ»

Դունն տատրակ մ'իբրեւ նահատակուեցար.
Քաղցրիկ պատարագ, Աստուծոյ համար:
Եւ ոգորումիդ մէջ կեանքէն ի մահ,
Եղար խօսք հզօր եւ հուր սիրտ անահ:

Մինչ քարերն հատ հատ կ'իյնային վրադ,
Դունն աչւըներդ երկինք ամբարձած,
Կը տեսնէիր հոն Սէր Աստուածորդին,
Եւ իրեն դէպի ոգիքդ թռչէին:

«Տէր, ներէ ասոնց», ու կը ներէիր
Բարութեամբ անհուն. իսկ աչքերուդ մէջ,
Եւ շուրջը դէմքիդ՝ լոյս մը կը ցոլար,
(Ոմանք հրեշտակ քեզ կը կարծէին):

Առ զիս հոգիիդ մէջ, սուրբ նահատակ,
Հոգիիդ ճամբով տար զիս Աստուծոյ,
Որուն նուիրել գիտցար դուն գքեզ,
Որուն բարձրացար հոգիով թեթեւ...

Ու գեղեցկացար, Սուրբ Ստեփանոս:

Թորգոմ Փօսթանեան

Յ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆԻՆ

Տեսե՛լ ես նրա եպիսկոպոսին
Դեմֆին մնոհուքեան տափակ կնիքը.
Գիտե՛ս ինչ գարդ է թաղման հանդէսին,
Եւ կամ ի՞նչ արժէ մատի մատնիքը:
Յովհ. Թումանեան

Տեսել եմ նրա եպիսկոպոսին,
Եւ ես էլ նոյնպէս եպիսկոպոս եմ:
Իբրեւ այդպիսին
Թաղումների գարդ երբեք չեմ եղել,
Այլ ինքըս մենակ, վշտահար սրտով,
Շատերի թաղման կարգն եմ կատարել
Եւ լաց եմ եղել լացողների հետ:

Թէ մասնակցել եմ հազուադէպ անգամ
Հարսանիքների կամ խնջոյքների
Ճոխ սեղաններին՝
Լոկ օրհնութեան խօսք ասելու համար
Եւ ոչ իբրեւ օրուայ թամադա
Կամ հաճոյախօս տիկնանց փափկասուն:

Եկեղեցու մէջ իմ անձի համար
Ես չեմ պահանջել դահ առաջնորդի,
Եթէ այն արդէն եղել է այնտեղ՝
Հանել եմ տուել, որ չխանգարի
Տիրոջ խորանի տեսքը սրբարար:

Իմ եկեղեցու հովիւն եմ եղել
Եւ դռնապանը միաժամանակ,
Ինչու չէ նաեւ՝ հաւաքարարը:
Մատիս մատանին շատ թանկարժէք էր,
Բայց ստիպուեցի ես այն վաճառել
Հոգալու համար կարիքն ուրիշի:

Այս բոլորն իբրեւ ինքնագովութիւն
Կամ թէկուզ գանգատ
Թող չհամարուի:
Թէ լաւ եմ արել կամ վատ եմ գործել,
Աստուած թող դատի:
Եպիսկոպոսի տեսակներն են շատ,
Ես էլ նրանց մէջ իւրատեսակ եմ,
Աստուած ողորմի ե՛լ նրանց, ե՛լ ինձ,
Ե՛լ նաեւ քեզ՝ Թումանեան Յովհաննէս՝
Անմահ բանաստեղծ ամենայն հայոց:

Յակոբ Արք. Գլնեան

Նուիրատուութիւններ «Լոյս»ին

Գէորգ Յակոբեան

50 տոլար

Արմէնուհի Մաղափեան

100 տոլար

ՄՈՒԹ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐ

Բեռլին քաղաքի արեւմտեան մասում, «Շպանդաու» կոչուած բանտում, քառասուն տարուց ի վեր ապրում էր առեղծուածային մի մարդ, որ նախապէս էլ գրեթէ հինգ տարի արգելափակուել էր Լոնդոնի աշտարակում: Բանտի հսկիչներն ու ծառայողները իրաւունք չունէին խօսքի բռնուելու նրա հետ կամ տալու նրա իսկական անունը: Նրան պարզապէս կոչում էին «համար 7 կալանաւորը»: Երկրորդ աշխարհամարտից յաղթական դուրս եկած չորս պետութիւններ՝ Ամերիկայի Միացեալ Նահանգները, Ֆրանսիան, Անգլիան եւ Սովետական Միութիւնը, հերթական կարգով ստանձնել էին նրա հսկողութիւնը:

«Հմր. 7 կալանաւորը» իր բանտարկութեան վերջին քսան տարիներին միակ բանտարկեալն էր այդ հսկայ բանտում, ուր կարելի էր տեղաւորել աւելի քան հինգ հարիւր հոգու: Ամիսը մի անգամ, համապատասխանաբար, դաշնակից պետութիւններից մէկը, իր նշանակած նոր պահակախումբով, գալիս էր փոխարինելու միւսին: Այդ պահակախումբը բաղկացած էր լինում մի աւագ սպայից եւ 37 զինուորներից: Դրա համար էլ շատ իրաւամբ էր ասում, որ «Հմր. 7 կալանաւորը» աշխարհի ոչ միայն ամենից մենակ, այլեւ ամենից թանկ արժող բանտարկեալն էր:

Ըստ երեւոյթին, կալանաւորն իր կեանքում խոր հիասթափութիւններ ապրելով՝ դառնացել էր աշխարհից: Չէր ուզում նոյնիսկ ընդունել իր տիկնոջ եւ միակ զաւակի այցելութիւնը, որպէսզի խնայէր նրանց՝ տեսնելու իր դժբախտ վիճակն ու իր համար սահմանուած չափազանց նուաստացուցիչ պայմանները: Նոր միայն 1969 թուականին, 28 տարիներ յետոյ իր երկակի բանտարկութիւնից, երբ ծանրօրէն հիւանդացել էր եւ կարծելով թէ շուտով պիտի մեռնի, ցանկութիւն էր յայտնել տեսնուելու իր հարազատների հետ: Այս պարագայում էլ դաշնակից պետութիւնները դրել էին խիստ պայմաններ. հարազատներն իրաւունք չունէին իրար հետ ողջագուրուելու, Ֆիզիկական որեւէ շփում ունենալու կամ նոյնիսկ ձեռքով բարեւելու, տեսակցութիւնը պէտք է տեւէր միայն 15 րոպէ եւ ի ներկայութեան չորս յաղթական պետութիւնների ներկայացուցիչների:

1952թ. երբ Սովետական Միութեան հերթն էր վարելու Շպանդաու բանտի հսկողութիւնը, Դեմոկրատական Գերմանիայի սոցիալիստական նորակազմ կառավարութեան մի քանի ներկայացուցիչներ մի գաղտնի տեսակցութիւն են ունենում «Հմր. 7 կալանաւորի» հետ եւ առաջարկում նրան բանտից դուրս բերել՝ պայմանով, որ նա համաձայնի ընդգրկուել իրենց պետական ապարատի կազմում, որպէսզի իր ունեցած տաղանդով ու փորձառութեամբ օգտակար դառնայ իրենց ամրապնդելու սոցիալիզմը ամբողջ երկրում հրաժարուելով միայն սոցիալիզմի այն տեսակից, որը «ցեղապաշտ» վարդապետութեամբ էր կերպարանափոխ-

ուած: Այս տարօրինակ եւ անակնկալ առաջարկին կալանաւորը տալիս է նոյնպէս մի անակնկալ պատասխան. « Դուք երեւի մոռանում էք, որ ես Ֆիւրերի (Ադոլֆ Հիտլէրի) տեղակալն եմ, պայքարել եմ բոլշեւիզմի դէմ, եւ այսօր, նոյնիսկ նրա մահից յետոյ, ես չեմ կարող նման դաւաճանութիւն գործել »:

Այստեղ ընթերցողն երեւի հասկացաւ, որ « Հմբ. 7 կալանաւորը » նոյնիքն Հիտլէրի պողպատեայ կամքով եւ նացիստական անասան հաւատքով տողորուած փոխանորդն էր, գաղափարակիրն ու վստահելին՝ Ռուդոլֆ Ուալթէր Հէսը:

Զարմանալին այն էր սակայն, որ նացիստական Գերմանիայի դեկավարներէից շատերը, Նիւրնբերգեան դատավարութեան ընթացքում, մահուան դատապարտուեցին, կամ՝ քսան տարուայ ազատագրկման, մինչդեռ այս մէկը՝ Ռուդոլֆ Հէսը, որ 1941թ. մայիսին յատուկ առաքելութեամբ, մենակ եւ յանդուգն թռիչք կատարելով, գնացել էր Անգլիա, բայց անմիջապէս ձերբակալուել ու բանտարկուել, որով գործուն մասնակցութիւն չէր ունեցել Հիտլէրի ծաւալած պատերազմական հետագայ գործողութիւններին, այդուհանդերձ Նիւրնբերգում դատապարտում է ցլեանս բանտարկութեան:

Դէպի Անգլիա կատարած իր խիզախ թռիչքի առթիւ, որի նպատակն էր հաշտութիւն գոյացնել գերմանացիների եւ անգլիացիների միջեւ, սակայն ոչ այնքան խաղաղասիրական մի ողջամիտ սկզբունքից դրդուած, այլ որպէսզի Գերմանիան հնարաւորութիւն ունենայ իր ռազմական ողջ ուժը կենտրոնացնել մէկ ուղղութեամբ, մէկ ճակատի վրայ՝ անկաշկանդ կերպով յարձակուելու համար Սովետական Միութեան վրայ եւ փայլուն յաղթանակ ապահովելու, Հէսը գրում է Հիտլէրին. « Եթէ ձախողուեմ իմ առաքելութեան մէջ՝ խնդրում եմ, որ ինձ իբրեւ խենթ, անհաւասարակչիւ մարդ յայտարարէք, եւ նախաձեռնութեան ողջ պատասխանատուութիւնը իմ անձի վրայ դրէք »: Դրա համար էլ նա նախ Հիտլէրի եւ ապա անգլիացիների կողմից խենթ համարուեց: Նոյնիսկ Նիւրնբերգում Հէսն ինք իրեն դրսեւորեց որպէս այդպիսին, բայց քիչ ժամանակ անց նա զարմացրեց դատարանը իր յանդուգն եւ զգայնացունց ելոյթով, եզրակացնելով այսպէս.

« Որպէսզի դատարանն ինձ մտային անկարող չյայտարարի՝ տալիս եմ հետեւեալ բացատրութիւնը. սոսկ տակտիկական նկատառումներով ձեւացնում էի, թէ տառապում եմ յիշողութեան կորստից, ինչ խօսք, որ պիտի ընդունեմ, թէ որոշ չափով նուազել է կենտրոնանալու մտային կարողութիւնս: Այսուհանդերձ հաստատում եմ, որ ես ինքս ստանձնում եմ լրիւ պատասխանատուութիւնը այն ամէնի, որ կատարել եմ կամ ստորագրել ու վաւերացրել անձամբ կամ ուրիշների հետ միասին:

Իմ տուած այս բացատրութիւնը ոչնչով չի փոխում իմ սկզբունքային դիրքորոշումը՝ դատարանի իրաւասութիւնից զուրկ լինելու մա-

սին, ես ինձ չեմ ուզում պաշտպանել ինձ ամբաստանողների դէմ, որոնց երբեք իրաւունք չեմ տալիս մեղադրանքներ յարուցելու իմ կամ իմ ազգակիցների նկատմամբ: Նրանց հետ երբեք պիտի չքննարկեմ այնպիսի հարցեր, որոնք գերմանացիների ներքին հարցերն են եւ դրանով իսկ օտարներին չեն վերաբերում:

Երկար տարիներ իմ կեանքում աշխատել եմ ձեռքի տակ այն մեծագոյն մարդում, որի նմանը իմ ազգը երբեւիցէ չէր ծնել իր հազարամեայ պատմութեան ընթացքում: Եթէ կարողանամ իսկ, երբեք պիտի չուզենամ ջնջել այդ ժամանակահատուածն իմ գոյութիւնից: Երջանիկ եմ հաստատելու, որ ես իմ պարտականութիւնը կատարել եմ իմ ազգի հանդէպ թէ՛ որպէս գերմանացի, թէ՛ որպէս նացիոնալ-սոցիալիստ եւ թէ՛ որպէս հաւատարիմ հետեւորդ իմ Ֆիւրէրի: Եթէ ինձ առիթ տրուի ծայրից սկսելու ամէն ինչ, նորից պիտի գործեմ այնպէս, ինչպէս որ գործել եմ, նոյնիսկ եթէ իմանամ, որ վերջում ինձ խարոյկի վրայ պիտի բարձրացնեն: Կը գայ այն օրը, երբ կը կանգնեմ Յաւիտեանականի ատեանի առաջ, Նրան է, որ ես պատասխան պիտի տամ եւ գիտեմ, որ Նա էլ ինձ անպարտ պիտի հռչակի» (այս խօսքերը քաղուած են Նիւրնբերգեան դատավարութեան վաւերագրական տեսանկիւնից):

Դատավարութեան դահլիճում զսպուած գայրոյթի ալիք է բարձրանում, ռուսները պահանջում են, որ այդ անգեղջ նացիստը մահուան դատապարտուի, սակայն միւս դաշնակիցները բաւարարում են ցմահ բանտարկութեան վճռով:

Շատերի կարծիքով՝ տրուած վճիռը Հէսի յանցագործութեան համեմատութեամբ շատ ծանր էր: Այս մասին հետագայում նոյնիսկ Անգլիայի վարչապետ Ու. Չըրչիլը իր «Երկրորդ համաշխարհային պատերազմը» գրքի երրորդ մասում գրում է. «Ուրախ եմ, որ պատասխանատուութիւն չեմ ունեցել Հէսի նկատմամբ գործադրուած եւ այժմ էլ գործադրուող վերաբերմունքի առնչութեամբ: Ինչ էլ որ լինի Հիտլէրի կողքին կանգնած որեւէ մի գերմանացու բարոյական մեղքը, Հէսն իմ կարծիքով արդէն քաւել է այն»: Նոյն առթիւ անգլիացի նշանաւոր պատմաբան եւ գրող A. J. P. Taylor-ը հաստատում է. «Հէսի նկատմամբ ունեցած մեր վերաբերմունքը՝ մի սեւ արատ է թողնում մեր պատուի վրայ» (Sunday Express, London, April 27, 1969):

Քառասուն երկար տարիներից ի վեր արգելափակուած Ռուդոլֆ Հէսը, արդէն 90ամեայ, համարեա կուրացած եւ խուլ, գտնոււմ էր մահուան շէմին: Նրա որդին եւ խղճի տէր բազմաթիւ անձնաւորութիւններ գիմում են յաղթական պետութիւններին՝ գէթ մարդասիրական զգացումներից ելնելով՝ բանտից ազատ արձակելու նրան, բայց Սովետական իշխանութիւնը միշտ ընդդիմանում է ընթացք տալու այդ բարեգութ խնդրանքին: Արեւմտեան Գերմանիայի նախագահ Կարլ Ֆոն Վալյսէկերը, 1985թ. գեկտեմբերի 25ին, հեռուստացոյցով ունեցած իր ելոյթում

ասում էր.

«Հէսն այսօր 90ամեայ մի ծերունի է, նա այլեւս աշխարհից ոչ մի ակնկալիք չունի: Մարդկային ո՞ր զգացմունքին կամ արժանիքին կարող է գոհացում պարգեւել նման մի պատժամիջոց: Հիտլէրի ժամանակ գլխութիւն ասուածը գոյութիւն չունէր, իսկ այսօր...»:

Պարզու՞մ էր, որ Հիտլէրի տեղակալի համար ներում գոյութիւն չունէր: Սակայն պատահեց անսպասելին. 1987թ. Սովետական Միութեան ղեկավար Մ. Գորբաչովը իր համաձայնութիւնն է յայտնում ազատութիւն շնորհելու 93ամեայ մարմնապէս քայքայուած Հէսին. օրերի հարց էր բանտից նրա դուրս գալը, բայց ճակատագրի ի՞նչ հեղինանք՝ այդ բանը նրան չի վիճակու՞մ: Անակնկալ կերպով վրայ է հասնում նրա մահը: Բանտի հսկիչները յայտարարում են, թէ նա ինքնասպանութիւն է գործել, սակայն զարմանալիօրէն շտապ կերպով մէջտեղից վերացնում են դրա հետ կապուած իրեղէն բոլոր ապացոյցները՝ հրդեհեցող նոյնիսկ բանտի այն բաժինը, ուր տեղի էր ունեցել դէպքը: Այնուհետեւ, մի շաբաթ յետոյ, անգլիացիների հրահանգով հիմնադրուած քանդու՞մ է Շպանդաուրի բանտը, որպէսզի նրանից ոչ մի հետք չմնայ եւ նշոնացիստների համար ուխտավայրի չվերածուի:

Հէսի ընտանիքը, ինչպէս նաեւ երկրորդ անգամ նրա դիահերձումը կատարած բժիշկը եւ բանտի պաշտօնեաներից ոմանք մինչեւ այսօր էլ բացարձակապէս չեն ընդունում ինքնասպանութեան տարբերակը: Նրանց համաձայն՝ Հէսին խեղդամահ են արել, վախենում էին, որ նա բանտից դուրս գալուց յետոյ, մնալով առանց հսկողութեան, կարող էր շատ գաղտնիքներ բացայայտել: Նա շատ բան գիտէր դաշնակիցներից ոմանց՝ նացիստների հետ ունեցած գաղտնի յարաբերութիւնների մասին: Ըստ Հէսի որդու՝ մինչ սովետները արգելք էին հանդիսանում իր հօր ազատ արձակուելուն, անգլիացիները պահանջում էին նրա ազատութիւնը, սակայն հէնց որ Գորբաչովի կողմից վերացուեց այդ արգելքը, այս անգամ էլ ոմանք հարկ զգացին անմիջապէս այլ ձեւով վերջնականօրէն լուցնելու նրան...: Եւ տարօրինակ է նաեւ այն հանգամանքը, որ անգլիացիների հետ Հէսի ունեցած յարաբերութիւնների արխիւը փականքի տակ է մինչեւ 2017թ.:

Այն, ինչ որ մինչեւ հիմա գրուեց, պարզապէս նացիստական Գերմանիայի ղեկավարներից մէկի կեանքի մի հատուածի նկարագրութիւնն է, որը կարող է ընթերցողի համար հետաքրքրական լինել կամ ոչ: Անշուշտ դեռ շատ բան չի բացայայտուել այն մութ հանգամանքների եւ ուժերի մասին, որոնք իշխանութեան գլուխը բերեցին եւ ազգայնամոլութեամբ հարբեցրին գերմանացի նացիստներին: Նրանք էլ իրենց հերթին նոյնիսկ գաղտնի համաձայնագիր կնքեցին Սովետական Միութեան համայնավար պետերի հետ, լուրիսայն մեղսակցութեամբ այլ պետութիւնների, իրենց մէջ բաժանելու համար արեւելեան Եւրոպան (նկատի

ուեննք յատկապէս արտգործնախարարներ Վիաչեսլաւ Մոլոտովի եւ Ետախիմ ֆոն Ռիբբէնտրոպի միջեւ պակտն իր յարակից գաղտնի արձանագրութեամբ, 1939թ. օգոստոսի 23ին Մոսկվայում, որի գոյութիւնը միայն վերջերս պաշտօնապէս ընդունեց ռուսական կառավարութիւնը): Նրանք պատճառ դարձան Երկրորդ Համաշխարհային պատերազմի, որն հնձեց կեանքը Համարեա 60 միլիոն մարդու, քարուքանդ արեց բազմաթիւ շէներ ու քաղաքներ, ոչնչացրեց մշակութային անփոխարինելի արժէքներ, իր ետին թողեց սուգ, տառապանք, սով եւ ատելութիւն:

Այդ մութ ուժերն էին, որ 1908 թուականին Օսմանեան Կայսրութիւնում երիտթուրքերի միջոցով իշխանափոխութիւն կատարեցին, այնուհետեւ ծրագրեցին եւ իրագործեցին 20րդ դարի առաջին ցեղասպանութիւնը հայերի դէմ: Այդ միեւնոյններն էին, որ Գերմանայիում կազմակերպեցին ու քաջալերեցին նացիստներին: Օրինակի համար այնտեղ 1918թ. ոմն կոմս Ռուդոլֆ ֆոն Սեբբոտէնդորֆ (բուն անունով՝ Ռուդոլֆ Գլաուեր) հիմը դրեց մի ընկերակցութեան որ կոչուեց Thule եւ որի զինանշանն էր կեռախաչը (սվաստիկան, առնուած հինդուական եւ բուդդայական հազարամեայ աւանդոյթներէից): Այդ ընկերակցութեան գործուն անդամներէից էին Դիտրիխ Էկարտը, Եգիպտոսում ծնուած Ռուդոլֆ Հէսը, նրա ուսուցիչը՝ նախկին զինուորական պրոֆ. Կարլ Հաուսնոֆէրը, որոնք շուտով իրենց մէջ առին նաեւ Ադոլֆ Հիտլէրին: Thule ընկերակցութիւնն էր, որ 1919թ. յունուարին Միւնխէնում հիմնեց նացիստ գերմանացիների բանուորական կուսակցութիւնը, իսկ երբ Հիտլէրը դարձաւ դրա գերագոյն ղեկավարը, Thuleի զինանշանը՝ կեռախաչը, որդեգրեց որպէս իր կուսակցութեան խորհրդանիշ, միաժամանակ Էկարտից եւ պրոֆ. Հաուսնոֆէրից էլ ներշնչուեց պանգերմանական գաղափարներով, որոնցից հիմնականն էր այն, որ Գերմանիան պէտք է տարածուի դէպի արեւելք ու դրաւ իր գոյութեան համար կենսական նկատուող հողատարածքներ: Ռուդոլֆ Հէսի օգնութեամբ եւ քարտուղարութեամբ Հիտլէրն իր աշխարհաքաղաքական հայացքները շարադրեց իր «Իմ պայքարը» (Mein Kampf) անունով յայտնի գրքում՝ ձօնելով այն Դիտրիխ Էկարտին:

Հետաքրքական է իմանալ նաեւ այն, որ Thule ընկերակցութեան երկու յայտնի ղեմքերը՝ Սեբբոտէնդորֆը եւ Հաուսնոֆէրը մի որոշ ժամանակ եղել են Թուրքիայում: Սեբբոտէնդորֆն իր կրթութիւնը ստացել է այնտեղ կաբբալիստ մի հրեայ իրախամի մօտ, այնուհետեւ նա 1910 թ. Կ. Պոլսում մի գաղտնի խմբակցութիւն է հիմնել՝ նպատակ ունենալով Սուֆի միստիկներին միաւորել Ազատ որմնադիրների հետ: Կայ նաեւ աւելին՝ թէ՛ Սեբբոտէնդորֆը եւ թէ՛ Հաուսնոֆէրը պատկանել են Թուրք դէօնմէ-նեթի «Սաբբաթեան» կոչուած սատանայապաշտների աղանդին, որի հիմնադիրն է եղել Զմիւռնիայում ծնուած Սաբբաթայ Յվին (1626-1676): Սեբբոտէնդորֆը նաեւ նախաձեռնողն էր երիտթուրքերի համախմբումին

ու պանթուերանական շարժմանը, դրա համար էլ Գերմանիայում նրա հիմնած սատանայապաշտների Thule ընկերակցութեան մարդիկն էին, որ Բեռլինում ապաստան տուեցին հայ ժողովրդի մեծ դահիճ Թալէաթ փաշային, իսկ էնվերին էլ նիւթապէս օգնեցին յատուկ յանձնարարութեամբ անցնելու Խորհրդային Ռուսաստան եւ Միջին Ասիա:

Ինչպէս ազգայնամոլ երիտթուրքերը, որոնք օգտագործեցին իրենց ժողովրդի մէջ դարերի ընթացքում կուտակուած հակահայ եւ ընդհանրապէս հակաքրիստոնեայ զգացումները, կատարելու համար իրենց անմարդկային ոճիրները, այնպէս էլ գերմանացի նացիստները իրենց երկրում պարարտ հող գտան մոլորեցնելու եւ կոյր ցեղապաշտութեամբ թունաւորելու զանգուածներին, որոնք դժգոհ էին յատկապէս Վերսալեան դաշնագրով իրենց պարտադրուած քաղաքական ու տերիտորիալ նուաստացուցիչ պայմաններէ:

Այստեղ պարզ է դառնում, որ հայոց դէմ ցեղասպանութիւն կատարած երիտթուրքերն ու գերմանացի նացիստ ղեկավարներէր շատերը միեւնոյն աղբիւրից են ջուր խմել: Այս իմաստով էլ կ'ուզենայի նորից անդրադառնալ արեւմտեան Բեռլինի Շպանդաու բանտի «Հմր. 7 կալանաւոր»՝ Ռուդոլֆ Հէսի հետ կապուած հետեւեալ դրուագին:

Ամերիկայի Միացեալ Նահանգների բանակի հոգեվերլուծաբաններից՝ փոխգնդապետ Ջոն Անդրիւ Պրեստոնը (John Andrew Preston) 1952թ. փետրուարին յատուկ առաքելութեամբ ժամանում է Գերմանիա: Նրան թոյլատրել էին այցելել Ռուդոլֆ Հէսին, որպէսզի հոգեվերլուծաբանական մօտեցումով ուսումնասիրի նացիոնալ-սոցիալիստական գաղափարախօսութեան թողած ազդեցութիւնը մարդկանց հոգեվիճակի վրայ: Գրեթէ երկու ամիս շարունակ Պրեստոնը յաճախակի հանդիպումներ է ունենում Հէսի հետ եւ ձայնագրում նրան: Հոգեվերլուծաբանի քաղաքական պատուիրատուների համար կարեւոր էր իմանալ նաեւ, թէ ովքեր են եղել Հէսի գործակիցները Անգլիայում եւ Գերմանիայից դուրս այլ երկրներում:

Իր ձեռք բերած որոշ արդիւնքների վրայ հիմնուելով՝ Պրեստոնը պատրաստում է մի գիրք, որը արգելւում է հրատարակութեան յանձնել մինչեւ 1988թ., երբ արդէն հեղինակն ու իր զրուցակիցը մահացել էին: Այդ գրքում, որ կոչւում է «Օձի շապիկները» (The Serpent's Skins, N. Y., 1988), ի շարս այլոց կայ մեզ համար մի շատ ուշագրաւ նկարագրութիւն. Պրեստոնը առնում է Հէսի համաձայնութիւնը նրան հիպնոսի ենթարկելով՝ հարցաքննելու: Այդ հիպնոսացած վիճակում նրա առաջին արտայայտութիւնը լինում է այսպէս.

«Հոգեվարքի մէջ եմ: Լրիւ խաւար է: Նուազագոյն ծպտունն անգամ չպէտք է հանեմ, ոչ մի շարժում չպէտք է անեմ, որպէսզի տեղս չիմանան: Գիտեմ, որ այնտեղ են եւ հաւանաբար շատ աւելի մօտ, քան կարծում եմ: Պէտք է համբերատար լինեմ եւ թողնեմ, որ նրանք գործեն

առաջին սխալը...Վարսենուս համալսարանի քան հրեք, բայց հարկ է, որ ես ինքս ինձ չկորցնեմ եւ դրուժեան տէր կանգնեմ, ի վերջոյ զինուած եմ, եւ խաւարն էլ, չնայած որ սարսափելի է, այդուհանդերձ իմ միակ դաշնակիցն է նրանց դէմ»:

Պրեստոնի վկայութեան համաձայն՝ այս խօսքերն արտասանելիս՝ Հէսը չըջապատի իրականութիւնից բոլորովին անջատուած էր եւ ձայնն էլ միապաղաղ, դա մի վիճակ էր, որ լրիւ համապատասխանուած էր հիպոնոսացուած մարդու դրութեանը:

Հէսը լսում է իր խօսքերի ձայնագրութիւնը, որից յետոյ Պրեստոնը հարցնում է նրան.

— Պրն. Հէս, ճանաչում էք ձեր ձայնը:

— Այո, — լինում է պատասխանը, — բայց մնացածը՝ ո՛չ:

— Այսինքն՝ ուզում էք ասել, թէ չէ՞ք յիշում, որ ասել էք այդ խօսքերը:

— Ո՛չ, ո՛չ, ուզում եմ ասել, թէ չգիտեմ ինչի մասին եմ խօսել, թէ ինչ է դրա նշանակութիւնը:

Յաջորդ օրը դէպք. Պրեստոնը նորից հիպնոսացնում է Հէսին, որն այդ առթիւ ասում է.

— Երբեք չէի խորհել, որ մի օր ինձ կը կարողանան առեւանգել: Թիկնապահներս ոչինչ չկարողացան անել, նրանց բոլորին էլ սպաննեցին: Միշտ պատրաստ էի սրի կամ դաշոյնի թիրախ դառնալու, բայց այս մէկը աւելի վատ է, քան մահափորձը: Համարեա ամբողջութեամբ խաւար է, անդոհանքի մէջ եմ: Միակ լոյսը, որ ներս է թափանցում, գետնախորշի ծածկի ճեղքերից է գալիս, որն օրական մի անգամ եմ բացում, որպէսզի պարանոյլ ուտելիք իջեցնեն ինձ համար: Գետնախորշը խոր եւ շատ նեղ մի փոս է, ներսը հագիւ կարող եմ երեք քայլ տալ ու բազուկներս տարածել:

— Նախորդ անգամ ասացիք, որ զինուած էք եւ թշնամիներ կան, իսկ հիմա մենա՞կ էք:

— Մենակ եմ եւ երանի թէ մօտս լինէր ատրճանակս:

— Ընդհանրապէս էք գտնուում հիմա:

— Վստահ չգիտեմ, ինձ այստեղ բերեցին աչքերս կապուած: Նկատի ունենալով ճամբորդութեան տեւողութիւնը, պէտք է որ լինեմ քաղաքից ոչ շատ հեռու:

— Ո՞ր քաղաքի:

— Անշուշտ էրզրոումի: Քաղաքը լցուած է այդ խուժանով:

— Ո՞ւմ նկատի ունէք, հրեաների՞ն...

— Հայերին... այդ անիծեալ հայերին, — ասում է Հէսը ատամները կրճատացնելով:

— Խնդրեմ, որքան որ հնարաւոր է, ճշգրիտ կերպով ասացէք ինձ, ո՞ր տարեթիւն ենք հիմա:

— Փետրուար ամսում ենք, կարծում եմ, թէ 1894 թուականի փետրուարի 17ն է:

— Ուրեմն գտնուում ենք էրզրումում, 1894 թուականն է, եւ հայերն էլ ձեզ գերի են բռնել, ի՞նչ պատճառով, ո՞վ էք դուք:

— Ձեմ հասկանում քո խօսքերի իմաստը: Եթէ իսկապէս ուզում ես իմանալ, թէ ո՞վ եմ ես, ասեմ՝ մէկն եմ, որ դատապարտուել է մահուան...: Հայերի ղեկավարը երկրորդ անգամ է, որ նայում է ներքեւ առաստաղի ճեղքից: Նախորդ անգամ նա իր դէմքը ծածկել էր գլխաշորով եւ յայտնել, թէ ինձ պիտի փոխանակեն իր ձերբակալուած մարդկանցից տաս հոգու հետ, իսկ այս անգամ նրա դէմքը բաց է եւ ժպտում է: Դրա նշանակութիւնը ինձ համար շատ պարզ է. նա եկել է ինձ սպաննելու:

— Հիմա, ուրեմն, գտնուում ենք Թուրքիայում: 1894 թուականն է: Ձեզ առեւանգեցին փետրուարի 17ին, որքա՞ն ժամանակ է անցել այդ օրուանից:

— Չգիտեմ, կորցրել եմ ժամանակի ըմբռնումը: Յամենայն դէպս շատ օրեր են անցել: — Այստեղ Հէսն սկսում է քրտնել եւ ցոյց է տալիս մի յարաճուն սարսափ:

— Ո՞վ էք դուք ի վերջոյ, մի թուրք քաղաքական գործի՞չ, մի զինուորակա՞ն...:

— Ես գնդապետ Մուսայ Կումայէքն եմ, էրզրում քաղաքի ոստիկանապետը...: Յոյս ունէի, որ իմ վերադասները պիտի վճարէին իմ փրկագինը, որը չնչին մի բան էր՝ պարզապէս ազատ արձակումը ընդամէնը մի քանի քրջոտ հայերի, որից յետոյ ես դրանց դասը կը տայի...: Հիմա միայն սպասում եմ, որ վերեւում գտնուող այդ անիծեալ հայը վերջ տայ իր քմծիծաղին եւ մի գնդակով աւարտի ամէն ինչ, բայց ահա-լասիկ նա հեռանում է: Աղմուկ եմ լսում... մի ծանր բան քարշ են տալիս եւ բերում ու դնում իմ գետնախուցի ծածկի վրայ: Այլեւս այնտեղից լոյս չի մտնում, մթութիւնը համատարած է, ինձ լքում են մեռնելու այստեղ սոված ու ծարաւ...»:

Ստուգելու համար, թէ իսկապէս գոյութիւն ունեցե՞լ է գնդապետ Մուսայ Կումայէքը, Պրեստոնը դիմում է Թուրքիայի ներքին գործերի նախարարութեանը: Այնտեղից գրաւոր հաստատում են, թէ Օսմանեան կայսրութիւնում ապրել է այդ անունով մի զինուորական: Ըստ տեղեկութեան՝ նա ծնուել է Չմիւռնիայում 1843 թ., յայտնի է եղել էրզրումի մէջ 1894թ. հայ ազգաբնակչութեան դէմ իր կատարած դաժանութիւններով: Ի վերջոյ, այդ միեւնոյն տարուոյ փետրուարի 17ին, հայ վրիժառուներին յաջողուել է առեւանգել նրան: Ապրիլի 19ին, թուրքական իշխանութիւնները կտրականապէս մերժել են վճարել նրա համար պահանջուած փրկագինը, որն էր՝ մի խումբ բանտարկուած հայերի ազատ արձակումը: Դրանից յետոյ նրա մասին ոչինչ չի իմացուել, ոչ իսկ գտնուել է նրա դիակը:

Պրեստոնը եզրակացնում է.

«Մէկը, որ ամբողջովին գրկւում է ջրից ու սննդից, ամենաշատը կարող է այդ վիճակում դիմանալ հնգից մինչև տաս օր: Ըստ այսմ, կարելի է ենթադրել, թէ թուրք գնդապետը մահացած պէտք է լինի 1894թ. ապրիլի 26ին, դա էլ հէնց Ռուդոլֆ Հէսի ծննդեան թուականն է»:

Յարգ նկարագրուածը վիպականացուած մի շարադրանք է, այլ փաստացի եւ արտասովոր մի դրուագ Ռուդոլֆ Հէսի կեանքից, որը կարօտ է վերլուծումի կամ պարզաբանման: Դժուար է ասել, թէ գերմանացի նացիստը վերամարմնաւորումն է եղել թուրք անողոք գնդապետի, նման բանի չի հաւատացել ոչ հոգեվերլուծաբան Պրեստոնը եւ ոչ էլ հէնց ինքը՝ Հէսը: Դէպքերի ժամանակագրութիւնն էլ այնքան ճիշտ չի կարող լինել, քանի որ հայկական աղբիւրների համաձայն (տե՛ս Մ. Օրմանեան, Գ հատոր) էրզրումում անմեղ հայերի ձերբակալութիւնը վերելում նշուած թուականից մի քանի տարի առաջ է տեղի ունեցել: Այստեղ, սակայն, մի բան շատ հաւանական է, որ ինչպէս Նիւրնբերգեան դատավարութեան ընթացքում Հէսն սկզբում հոյակապ թատրոն է խաղացել ինքն իրեն խելագարի տեղ դնելով, այստեղ էլ հնարաւոր է, որ նա խաբել է ամերիկացի հոգեվերլուծաբանին: Ծիծաղել է ներքուստ թէ՛ նրա եւ թէ՛ աշխարհի վրայ: Դա մեծ հիասթափութիւններ ապրած եւ դիւանագիտական խաղերի ծուղակն ընկած մարդու ծաղրն էր: Անհաւանական չէ կարծել նաեւ, որ նրա ենթագիտակցութեան մէջ արդէն դրոշմուած է եղել էրզրումի հայերի մասին լսած մի նկարագրութիւն:

Բայց որտեղի՞ց գիտէր Հէսը էրզրում քաղաքի (հայկ. Կարին) դէպքերի եւ ընդհանրապէս հայերի մասին: Պրպտումները մեզ այն եզրակացութեան են յանգեցնում, որ նա դրանց մասին իմացած կը լինէր իր գաղափարակից ընկերոջ կողմից, որ կոչւում էր Մաքս Էրվին Ֆոն Շոյբնէր Ռիխտէր: Առաջին աշխարհամարտում նա եղել էր Գերմանիայի փոխհրկատար էրզրումում, վստահելին ու մտերիմը թուրքերի, ինչպէս նաեւ ականատես վկան այդ քաղաքի խաղաղ հայ ազգաբնակչութեան սոսկալի կոտորածի ու տեղահանութեան, որի մասին նա բազմաթիւ հեռագրեր է յղել Կ. Պոլսի գերմանական դեսպանատուն, որոնք ապագայում հրատարակուեցին Paul Leverkuehnի գրքում (տե՛ս El eterno centinela, Bs., As., 2004): Ֆոն Շոյբնէր Ռիխտէրը զոհուեց 1923թ. Հիւլէրի ձեռնարկած իշխանափոխութեան ձախող փորձի ժամանակ՝ փրկելով նրա կեանքը եւ այդպիսով դառնալով նացիստների գերազանցօրէն մեծարուած հերոսներից մէկը:

Ինչ էլ որ լինի իրականութիւնը, մեզ համար մի բան է պարզ եւ երբեք կասկածի տեղիք չի տալիս. այն, որ գերմանացի նացիստները կամ նրանց ետեւում կանգնած մոլթ ուժերը իրենց կիրարկած գազանութիւնների ու նախճիւրների տեսակէտից լրիւ ընդօրինակել էին երիտթուրքական պետութեան ոճրագործ ղեկավարներին: Մարդկային ան-

մեղ զանգուածներին չարչարելու եւ ոչնչացնելու մեթոտները համարեա նոյնն էին, կոյր մոլեռանդութիւնն ու վայրենիութիւնը միեւնոյն աստի- ճանի վրայ էին գտնուում, հետեւաբար, այս առումով չպէտք է զարմա- նալ եթէ ասուի, թէ Հիտլէրը, Հէսն ու իր նմանները թուրքերի իսկական վերամարմնաւորումն էին, նրանց դիւային ոգու հարագատ կրողն ու ժառանգորդը: Եթէ ճիշտ է, որ Հէսն իր ծնուած օրը նոր մահացած թուրք վայրենաբարոյ գնդապետի գարշելի հոգին է ստացել իր մէջ, ուրեմն այս պարագան կը գայ առաւել եւս հաստատելու մեր ասածը:

Բանաստեղծ Պարոյր Սեւակը շատ ճիշտ է անդրադարձել՝

Թալէաթը ծնեց Գեբբելսին
չեթէն իրեն էսէս անուանեց,
եւ ենիչեքին կոչուեց գեստապո
եւ ցեղը՝ ուսսա,
ժոյն թուրքը՝ ֆաշիստ:

(Եռաձայն Պատարագ)

Այստեղ պատշաճ ենք համարում յիշել նաեւ հայ բեմի նորօրեայ մեծ վարպետ Վարդան Պետրոսեանի դիպուկ արտայայտութիւնը նա- ցիստական Գերմանիայի առաջնորդի՝ Հիտլէրի մասին. «Խեղճը՝ գերմա- նացու, խասիաթը՝ թուրքի», այսինքն գերմանացու խելքին միացած է թուրքական բնաւորութիւնը, որն է մոլեռանդութիւն, անգթութիւն եւ ջարդելու ու քանդելու նկարագիր:

Ինչպէս երեւում է, դիւահար ու ոճրագործ հոգիները կամ այս աշ- խարհի մութ ուժերը շողկապուած են իրար, նրանք ամբողջացնում են միմեանց եւ յաճախ գործելու ազատ ասպարէզ են գտնում, բայց, բարե- բախտաբար, նրանց ողբալի կործանումն էլ վաղ թէ ուշ անխուսափելի է, ինչպէս որ շատ անգամ ենք տեսնում մարդկային պատմութեան մէջ:

Մինչայդ սակայն հարկ է աչալուրջ լինել եւ երբեք ընթացք չտալ դիւանագիտական այն դիւային խաղերին, որոնք մութ հաշիւներ ու տնտեսական մենաշնորհներ ապահովելու իրենց մոլուցքի մէջ, բազմա- թիւ աղէտներ են կուտակում ազգերի ու պետութիւնների դիւին, առա- ջին հերթին անշուշտ՝ կաշառելով ու բարոյապէս փչացնելով մի երկրի աշխարհական ու հոգեւոր ղեկավարներին, որոնց նողկալի նմոյշներին, դժբախտաբար, յաճախ ենք հանդիպում մեր առօրեայ կեանքում:

Յակոբ Արք. Գլինեան
Մօնթէվիտեօ-Ուրուկուայ

«Այլազան Գրութիւններու Ժողովածոյ»

Վարդգէս Շամլեան, Մոնթրէալ, 2011, 192 էջ, նկարագարդ

«Իրաւաբանին խղճմտանքը», «Ծեր կաղնիներու շուքին», «Ուխտազնացութիւն դէպի Պերլին» եւ «Հայ հին իրաւունքի պատմութիւն» հատորներու հեղինակ, մեթր Վարդգէս Շամլեան, գրասէր հասարակութեան կը հրամցնէ նոր հրատարակած «Այլազան գրութիւններու ժողովածոյ» աշխատասիրութիւնը:

Հատորին նիւթերը երեք գլուխներու տակ ներկայացուած են.

ա. Պատմագիտական-հայագիտական (էջ 9-78)

բ. Ազգային-կրօնական եւ այլազան (էջ 79-138)

գ. Թարգմանութիւններ (իրաւաբանական-գրականական) (էջ 139-192):

Այս նիւթերը, 1995-2008 տարիներուն տպուած են «Հորիզոն» շաբաթաթերթին, անոր գրականին եւ «Բագին»ին մէջ:

«Յառաջաբան» գլուխի տակ, հեղինակը գրուածքներու ոճին անդրադառնալով, կ'ըսէ.

«Ջանացած ենք խուսափիլ ոլորապտոյտ եւ երկար նախադասութիւններէ եւ առաւելագոյն չափով պարզ ու յստակ լեզուով մատչելի դարձնել մեր խօսքը» (էջ 5):

Մեթր Վարդգէս Շամլեան իրաւաբանի յստակամիտ բժախնդրութեամբ քննարկած ու շարադրած է իր աշխատասիրութիւնը: Ան երկար տարիներու ընթացքին վարած ազգային, հասարակական ու ժողովական գործունէութեան փորձառութեամբ, ընտրած նիւթերը ճարտարութեամբ ներկայացուցած է, որու իբր հետեւանք, անոնք հետաքրքրութեամբ կը կարդացուին:

Գիրքին առաջին բաժինով ան կը հետազօտէ:

Գահնամակը (Հին Հայաստանի նախարարական կարգն ու պալատական կեանքը), որ յայտնագործած է Ե. Հախվերտեան, իսկ, Մ. Էմին գայն հրատարակած է 1858 թուականին:

Հին Հայաստանի Ստրուկները ուսումնասիրելով, հեղինակը պրոֆ. Խաչիկ Սամուէլեանի, ակադեմիկոս Յակոբ Մանանդեանի եւ Ալեքսէյ Գ. Սուքիասեանի գործերուն համառօտակի պատմականը կ'ընէ ստրուկներու իրաւական վիճակի մասին:

Արդեօք Մեսրոպ Մաշտոցէն առաջ հայկական գիր եւ գրականութիւն գոյութիւն ունեցա՞ծ է խնդիրը կը մեկնաբանէ Ա. Աբրահամեանի եւ այլ հայագէտներու տեսութիւնները վերլուծելով:

Հայոց Աբգար թագաւորի ուղարկած նամակը Յիսուսին եւ անոր պատասխանը գրութեամբ, ան Ստ. Մալխասեանցի թարգմանած Մովսէս Խորենացիի «Պատմութիւն Հայոց» գիրքէն էական հատուածներ քաղած, ամփոփած ու համադրած է:

Գիրքին երկրորդ բաժինին առաջին յօդուածը, որ կը կրէ Անկապ Յուշեր վերնագիրը. գրած էր Համազգային Մշակութային Միութեան հիմնադրութեան 80ամեակի առիթով, ուր ան կը բնութագրէ Համազգայինի եւ Նշան Փալանճեան ձեռնարանի գործունէութիւնը եւ Սիմոն Վրացեանի դերակատարութիւնը:

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը «փակելու» հարց աշխատասիրութեամբ, մեթր Շամլեան խորագրին կը քննարկէ Ս. Էջմիածնի Ամենայն Հայոց Հայրապետութեան ու Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան յարաբերութիւնները, իբր հետեւանք Արարատեան Հայրապետական թեմի Առաջնորդական փոխանորդ Գարեգին Արք. Ներսիսեանի այն յայտարարութեան, թէ՛ «Կիլիկիեան Աթոռը պատմական եւ ազգային արժէք է եւ հետեւաբար ինք դէմ է գայն փակելուն, միաժամանակ, սակայն, համոզում յայտնեց, որ Հայ Եկեղեցին երկու առաջնորդ չի կրնար ունենալ եւ ինք անձամբ Անթիլիասի առաջնորդը իբրեւ հոգեւոր ղեկավար չընդունիր, այլ կ'ընդունի գայն իբրեւ հոգեւորական...»:

Վարդգէս Շամլեան գոյգ Աթոռներու փոխյարաբերութեանց պատմութեան ականատես եւ ականջալուր, հաւաստիութեամբ կը բնորոշէ ու կը մեկնաբանէ արծարծուած խնդրական հարցերը:

Ուղերձ (կուսակրօն եկեղեցականներու ամուսնութեան եւ Ազգ. Սահմանադրական հարցեր). Գանատայի Հայոց թեմին եւ Ազգային Երեսփոխանական ժողովականներուն յղուած գրութիւն մը, կարդացուելու իր բացակայութեան պատճառով:

Մուհամմետ Մարգարէի ծաղրանկարներուն հարցը. իրաւագիտական պրիսմակէն դիտելով խնդրական խնդիրը, գայն վերլուծելով կ'եզրափակէ, թէ՛ «ծաղրանկարները պատրաստողներն ու զանոնք հրապարակողները իրաւունք չունին մտքի, կարծիքի, արտայայտութեան, եւլն., Ազատութեան սկզբունքը գործածելու, առանց պատասխանատու ըլլալու»:

Լուսաբանութիւն կուտայ հատորին Ա. եւ Բ. բաժիններու նկարներու մասին, որոնք պահուած կը մնան Վենետիկի Մխիթարեան թանգարանին մէջ:

Գիրքին երրորդ բաժինը կը բովանդակէ հեղինակին կատարած թարգմանութիւնը հետեւեալ նիւթերուն. թուրք հակահաքեկչական օրէնագրութիւնը. Արաբական աշխարհի համար, թուրքեան օրինակելի տրպար պետութիւն մըն է, թէ՛ ազգարարութիւն մը. Ալպէր Գամիւլ յաւերժական օտարերկրացին. ի վերջոյ՝ իրաւաբան. Զէնք մը կը կրեմ յայտարարելն իսկ, ինքնին, քրէական յանցագործութիւն է:

«Այլազան Գրութիւններու Ժողովածոյ»ն դիւրիմաց ու ընթեռնելի շահեկան հատոր մըն է, որմէ օրինակ մը ունենալու համար դիմել Համազգայինի Գրադարանին:

Բարգէն Թօփեան